

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**SPORY MEZI DAČICKÝMI MĚŠŤANY VE DRUHÉ POLOVINĚ 16.
A NA POČÁTKU 17. STOLETÍ**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Barbora Jeřábková

Studijní obor: Archivnictví navazující

Ročník: 3.

2016

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 SB. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 2. 5. 2016

podpis studenta

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce panu doc. PhDr. Josefovi Hrdličkovi, Ph.D. za trpělivost a hlavně podnět a další rady, bez kterých by práce nevznikla. Rodině a přátelům, kteří mě vždy podporovali a měli pro mě cenné rady. Dík patří také pracovníkům Státního okresního archivu v Jindřichově Hradci, kteří byli vždy ochotní a vstřícní a nechali mě nahlédnout do zdejších archiválií.

Anotace

Cílem této práce je představit spory mezi dačickými měšťany, ke kterým docházelo ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století. Práce je rozdělena na několik částí. Pro zasazení do kontextu je nejprve stručně nastíněn dějinný vývoj města Dačice se zaměřením na zmiňované období a následná podoba tamní městské správy v 16. a 17. století. Jádrem práce je rozbor jedné z dochovaných městských knih, do které byly zapisovány jednotlivé spory, výpovědi svědků a narovnání mezi dačickými měšťany z rozmezí let 1561-1614. Poslední kapitola se zabývá několika zajímavými kauzami. Vše doplňuje seznam použité literatury a pramenů.

Annotation

The aim of this master thesis is to introduce disputes among burghers of Dačice, which were happening in the second half of 16th century, throughout 17th century. The thesis is divided into several main chapters. There is also a short introduction of historical development of Dačice town for a better context. We have a quick look at the self-government in 16th and 17th century as well. The core of our work is the analysis of an extant city data book where each disputes were written, evidence of witnesses and settlement among Dačice burghers from 1561–1614. The last chapter is about several interesting cases. The thesis is followed by the list of sources and bibliography.

Obsah

Úvod.....	7
Dějiny Dačic	13
Městská správa.....	22
Práva a privilegia	28
Řešení sporů.....	37
Vnější a vnitřní rozbor pramene.....	38
Typologie sporů	41
Trestněprávní spory.....	47
Civilněprávní spory.....	52
Majetkové spory.....	52
Pracovní pře	57
Soudní záznamy	58
Závěr	74
Seznam použité literatury a pramenů.....	78
Nevydané prameny:	78
Vydané prameny:	78
Literatura:.....	80

Úvod

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl přiblížit spory mezi dačickými měšťany, které se před městským soudem v Dačicích řešily na přelomu 16. a 17. století. Výzkum probíhal na základě soudní knihy z let 1561–1787, která se dochovala v Archivu města Dačice a je uložena ve Státním okresním archivu Jindřichův Hradec. Práce je zaměřena na první část knihy, ve které se nacházejí záznamy z let 1561 až 1614. Tato část je po kvantitativní stránce nejobsáhlejší a je vhodným pramenem k následnému bádání.

Zájem o studium trestně právních pramenů má v českém dějepisectví dlouhou tradici. Trestně právní prameny byly předmětem zájmu badatelů už od 19. století, zvláště pak od jeho druhé poloviny. K významným badatelům patřil Josef Svátek, jehož publikace o katech či torturách jsou psány velice čtivou formou.¹ Dalšími významnými osobnostmi byli kulturní historikové jako Zikmund Winter,² jehož práce se snažila začlenit hrdelní soudnictví do života měst v 15.–16. století, nebo Čeněk Zíbrt,³ který se mimo jiného také zajímal o podobu trestů za určitá provinění. Soudnictví a obsahy smolných knih lákaly historiky také následujícího století. Výzkum tohoto tématu tak získal další významné badatele, kteří se čím dál více zabývali konkrétními oblastmi. Další práce vznikaly v meziválečném období i za druhé světové války. V centru zájmu Františka Jílka-Oberpfalcera⁴ byl výzkum jazyka smolných knih a přinesl tím zásadní poznatky k dějinám českého jazyka. V jiné práci se zabýval doznáními vynucenými na mučidlech. Emil Pavel Lány se věnoval východočeským a středočeským pramenům. Vydával edice smolných knih z měst Smolice, Smidary či Dobruška.⁵

¹ Josef SVÁTEK, *Jak trestali padělatele mincí v Čechách*, in: *Obrazy z kulturních dějin českých I*, Praha 1891; TÝŽ, *K dějinám katů a poprav v Čechách*, in: *Obrazy z kulturních dějin českých II*, Praha 1891; TÝŽ, *Dějiny poprav a katů v Čechách*, Praha 2004; TÝŽ, *Paměti kata Mydláře*, Praha 2004.

² Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku I–II*, Praha 1890–1892.

³ Čeněk ZÍBRT, *Zpráva Jana Jeníka z Bratřic o trestech lidu poddaného ve století 18. a trestech řemeslníku nepoctivých*, *Český lid* 4, 1895, s. 119–122, *Soupis díla Čenka Zíbrta* vydal Ludvík KUNZ, *Soupis prací Zíbrtova Českého lidu*, Praha 1960.

⁴ František JÍLEK OBERPFALCER (ed.), *Jazyk knih černých, jinak smolných*, Praha 1935; TÝŽ, *Vyznání na mučidlech. Texty ze starých knih černých, jinak smolných*, Praha 1937.

⁵ Emil Pavel LÁNY (ed.), *Knihy černé, jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625*, Liberec 1946; TÝŽ, *Knihy smolné založené léta 1588 (Dobruška)*, Liberec 1947; TÝŽ,

V poválečné době se začali autoři zajímat o konkrétní témata. Mezi nejoblíbenější patřily například čarodějnictví a čarodějnické procesy. V pracích Josefa Kočího se lze dočíst o dějinách inkvizice a čarodějnických procesech v českých zemích v 16.–17. století.⁶ Bedřich Šindelář se věnoval honu na čarodějnice ve střední a západní Evropě v téže době.⁷ Vedle těchto studií vznikaly také práce, které se zabíraly vývojem soudnictví.⁸ Tento vývoj u nás shrnul populárně vědeckou formou Jiří Klabouch. Ve své práci, která zahrnuje nejen období předbělohorské, ale i pobělohorské, se zabýval vnitřní organizací a složením soudů či průběhem řízení před městskými i zemskými soudy.⁹ Začaly také vycházet právně-historické studie zásluhou právního historika Karla Malého,¹⁰ na jehož práci navázal Petr Kreuz, hlavně v oblasti studií o fungování komorního soudu.¹¹

Velkému zájmu badatelů se těšila oblast hrdelního soudnictví. Také smolné knihy na Moravě se dočkaly svého vydání. Zpřístupněny byly například smolná kniha Velké Bíteše, městečka Letovic a Bojkovic nebo hradu Buchlova, jejichž autory byli například Ivan Štarha či Antonín Verbík.¹²

Smolná, jinak černá kniha města Solnice 1569–1721, Liberec 1948; TÝŽ, *Knihy černá, jinak smolná města Smidar 1631–1729*, Liberec 1948.

⁶ Josef KOČÍ, *Čarodějnické procesy v době temna*, Dějiny a současnost 2, 1960, č. 3, s. 38–41; TÝŽ, *Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16.–18. století*, Praha 1973.

⁷ Bedřich ŠINDELÁŘ, *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16.–17. století*, Praha 1986; TÝŽ, *Konec „honu na čarodějnice“ v tereziánské době u nás*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university – C 17, Brno 1970; TÝŽ, *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honu na čarodějnice“ po třicetileté válce*, Časopis Matice moravské (dále ČMM) 95, 1976, s. 265–283.

⁸ Václav VANĚČEK, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1914*, Praha 1970; Václav ŠOLLE, *Trestní soudnictví předbřeznové v českých zemích*, Sborník archivních prací 12, 1962, s. 87–142.

⁹ Jiří KLABOUC, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967.

¹⁰ Karel MALÝ, *České právo v minulosti*, Praha 1995; TÝŽ, *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*, Praha 1979; TÝŽ, *K českému trestnímu právu 15.–16. století*, Praha 1962.

¹¹ Petr KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547*, Praha 2000.

¹² Ivan ŠTARHA – Jan SKUTIL (edd.), *Letovická kniha naučení*, Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku 1973, s. 81–120; Antonín VERBÍK (ed.), *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*, Uherské Hradiště 1970; TÝŽ, *Krevní kniha městečka Bojkovic*, Uherské Hradiště 1971; Antonín VERBÍK – Ivan ŠTARHA – Edmund KNEŠL (edd.), *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979; A. VERBÍK – I. ŠTARHA (edd.), *Smolná kniha velkobítešská 1536–1636*, Brno 1973.

Jednou z nejvýznamnějších a vzorovou se stala edice smolné knihy městečka Divišova od Jaroslava Pánka,¹³ kterou následovalo mnoho badatelů.¹⁴ Dalšími významnými počiny se staly práce Jaroslava Pánka¹⁵ a Evy Procházkové.¹⁶ Jejich výzkum se zaměřoval na činnost hrdelních soudů v oblasti mezi Brdy a Sázavou v 16. až 18. století. Jaroslav Pánek se zabýval hrdelním soudnictvím například v Příbrami, Neveklově, na Vlašimsku a Podblanicku. Eva Procházková se věnovala městům Benešov, Beroun, Miličín a Votice. Společným počinem se stalo studium hrdelního soudnictví v Sedlčanech. Svůj výzkum obohatili i tím, že použili jiné typy trestněprávních pramenů. Do té doby byla pozornost zaměřena převážně na smolné knihy. Jaroslav Pánek shrnul své dlouholeté poznatky ve studii *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách*.¹⁷ V tomto článku také položil základy metodiky a vypracoval klasifikaci trestné činnosti. Bohužel zde ale nelze zde nalézt rozdělení procesů na dva základní typy – trestněprávní a civilněprávní, a také zde ztotožňuje hrdelní soudnictví s veškerým trestním soudnictvím. Proto tuto práci kritizoval

¹³ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617–1752*, Praha 1977.

¹⁴ Zdeněk BIČÍK (ed.), *Knihy smolné*, Hradec Králové 1969; Jindřich FRANCEK (ed.), *Chlumecké hrdelní příběhy*, Praha – Litomyšl 1993; TÝŽ, *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.–18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995)*, Pardubice 1996.

¹⁵ J. PÁNEK, *Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a metodice studia jeho dějin)*, *Středočeský sborník historický* (dále jen SSH) 13, 1978, s. 87–195; TÝŽ, *Hrdelní soudnictví městečka Čechtice v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice smolných spisů)*, SSH 12, 1977, s. 129–181; TÝŽ, *Hrdelní soudnictví města Příbramě v 17. a 18. století (Příspěvek k poznání feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a metodice studia jeho dějin)*, SSH 13, 1978, s. 87–195; TÝŽ, *Hrdelní soudnictví městečka Neveklova v 18. století (Příspěvek k poznání feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice patrimoniálních trestněprávních pramenů)*, SSH 14, 1979, s. 71–109; TÝŽ, *Křivsoudovské kriminální reversy (Příspěvek k poznání feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice kriminálních reversů)*, SSH 15, 1980, s. 163–182; TÝŽ, *Hrdelní soudnictví na Vlašimsku v 16.–18. století (Příspěvek k poznání feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice jeho sociálně ekonomického zázemí)*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* (dále jen SVPP) 23, 1982, s. 163–197.

¹⁶ Eva PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Benešova v 16.–18. století*, SVPP 21, 1980, s. 211–254; TÁŽ, *Hrdelní soudnictví města Berouna v 1621–1680*, SSH 18, 1992, s. 5–23; TÁŽ, *Hrdelní soudnictví města Miličína v 16.–18. století*, SVPP 26, 1985, s. 249–270; TÁŽ, *Hrdelní soudnictví města Votic v 16.–18. století*, SVPP 22, 1981, s. 203–243; J. PÁNEK – E. PROCHÁZKOVÁ, *Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.–18. století (Příspěvek k poznání pozdně feudálního hrdelního soudnictví v Čechách a k charakteristice soudní praxe na lobkovickém dominiu)*, *Vlastivědný sborník Podbrdská* 16, 1979, s. 23–87.

¹⁷ J. PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy studia)*, *Československý časopis historický* 32, 1984, s. 693–728.

Petr Kreuz.¹⁸ Ten se zabýval popravními rituály a především jejich právní relevantností v předbělohorských městech.¹⁹

Mezi autory, kteří se v devadesátých letech 20. století tématu věnovali, patřili například Jana Bartošíková zabývající se krevní knihou městečka Morkovice, Miroslav Marada, který zkoumal smolnou knihu města Lipníka, či Bohumír Roedl a jeho práce o smolné knize města Louny.²⁰ Význačným badatelem se stal také Jindřich Francek.²¹ V centru jeho zájmu stály městské a právní dějiny v 16. až 18. století. Soustředil se také na sexuální delikty a manželství. Celý tento výzkum hrdelního soudnictví nakonec vedl k vydání sborníku, v němž český výzkum zasadil do kontextu evropského bádání.²² Společně s Tomášem Šimkem se podílel na vydání rozsáhlého soupisu literatury a pramenů k hrdelnímu soudnictví.²³ Tato práce se stala hojně využívanou pomůckou pro další badatele.

V posledních letech se tímto tématem zabývá například Pavel Himl, jehož hlavním zájmem jsou marginální vrstvy společnosti raného novověku. Své práce zakládá na příbězích neusedlého obyvatelstva, na které pohlíží z pohledu historické antropologie.²⁴ O jihočeském prostředí se lze dočíst v pracích Pavla Matlase, který podal kvantitativní analýzu trestně právních pramenů pro panství Hluboká nad Vltavou.²⁵ Dalším současným badatelem je

¹⁸ P. KREUZ, *K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské*, in: J. Francek (ed.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.–18. století* (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995), Pardubice 1996, s. 63–100.

¹⁹ P. KREUZ, *Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 421–457.

²⁰ Jana BARTOŠÍKOVÁ (ed.), *Krevní kniha městečka Morkovic*, Studie Muzea Kroměřížska 91, 1992, s. 115–148; Miroslav MARADA (ed.), *Smolná kniha města Lipníka*, Sborník Státního okresního archivu v Přerově 2, 1994; Bohumír ROEDL (ed.), *Smolné knihy města Loun*, Sborník Okresního archivu v Lounech 6, 1993.

²¹ J. FRANCEK, *Chlumecké hrdelní příběhy*, Praha – Litomyšl 1993; TÝŽ, *Mistři ostrého meče*, Pardubice 1995; TÝŽ (ed.), *Hrdelní soudnictví*; TÝŽ, *Zločin a sex v českých dějinách*, Praha 2000; TÝŽ, *Dějiny loupežnictva: zloději, loupežníci, lupiči, pytláci a žháři v českých dějinách*, Praha 2002; TÝŽ, *Katovské řemeslo v českých zemích*, Hradec Králové 2007; TÝŽ, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007; TÝŽ, *Já jsem se dopustila... . Sexuální delikty ve východních Čechách v 16.–18. století*, Ústí nad Orlicí 2008; TÝŽ, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, Trutnov 2010; TÝŽ, *Zločinnost a bezpráví*, Velké dějiny země Koruny české, Praha – Litomyšl 2011.

²² J. FRANCEK (ed.), *Hrdelní soudnictví*.

²³ Jindřich FRANCEK – Tomáš ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví v českých zemích. Soupis pramenů a literatury*, Zámorsk – Pardubice 1995.

²⁴ Pavel HIML, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007.

²⁵ Pavel MATLAS, *Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou (1661–1765)*, Sborník archivních prací 57, 2007, s. 3–156; TÝŽ, *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní? Hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.–18. století*, Praha 2011;

Jaroslav Dibelka, jenž používá metodu historické antropologie. Práce Jaroslava Dibelky²⁶ se zaměřují na mravnostní delikty lidí, kteří se ocitli na okraji společnosti.

Předkládaná práce se snaží spory z dačické soudní knihy rozdělit do dvou hlavních skupin a podskupin a prezentovat je na některých zajímavých případech. Aby práce nebyla pouze strohým výpisem jednotlivých deliktů, které se odehrávaly v jedné lokalitě, tedy na dačickém panství, bylo zapotřebí pokusit se je také porovnat s nějakou již vydanou prací zabývající se spory mezi měšťany ve stejném období, ovšem v jiné lokalitě. Dále bylo zapotřebí zohlednit nejen spory trestněprávní, ale i spory civilněprávní. Pánkova typologie pro toto bádání nebyla bohužel dostačující, jelikož opomíjí trestněprávní spory a ztotožňuje veškeré městské soudnictví s hrdelním soudem. V předkládané práci se ale vyskytují i civilněprávní spory, proto bylo důležité nalézt typologii, která by těmto požadavkům vyhovovala. Nejvhodnější prací k porovnání se stala monografie Terezy Siglové,²⁷ v níž se zabývala spory mezi měšťany na pardubickém panství v 16. a 17. století a nabídla také rozdělení sporů do dvou základních skupin, a to na trestněprávní a civilněprávní.

Zkoumaná soudní kniha se zabývá spory mezi měšťany v Dačicích a blízkém okolí. K dějinám Dačic ovšem prozatím nevzniklo velké množství monografií. Mezi první, kdo se zabývali dějinami města Dačic, byly Jan Beringer a Jaroslav Janoušek.²⁸ Jejich stručné pojednání, které pochází z konce 19. století, se později stalo jádrem pro vznik dalších monografií. V rámci místopisu Moravy ve Vlastivědě Moravské vyšel v roce 1925 i díl věnující se dačickému okresu, jehož autorem byl Jan Tiray.²⁹ V roce 1941 zpřístupnil František Křížek důležité listiny k dějinám Dačic.³⁰ O šedesát let později sepsal kolektiv

TÝŽ, *Dvojím metrem (Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku)*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 291–313, zde s. 291–295.

²⁶ J. DIBELKA, *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*, Monographia historica 12; TÝŽ, *K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650–1750)*, Český časopis historický 106, 2008, s. 19–53; TÝŽ, *Tajemství rodiny Hlučných. Obranné strategie žen obviněných z infanticidia*, Dějiny a současnost 29, 2007, č. 9, s. 37–39.

²⁷ Tereza SIGLOVÁ, „Soudové zisku nenesou“. *Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011.

²⁸ Jan BERINGER – Jaroslav JANOUŠEK, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893.

²⁹ Jan TIRAY, *Dačický okres, Vlastivěda moravská, Místopis Moravy díl IV.*, Dačice 1925.

³⁰ František KRÍŽEK (ed.), *Dačický listinář*, Dačice 1941.

autorů ucelený přehled pramenů a literatury k dějinám města.³¹ Předkládaná diplomová práce vychází převážně z nejnovější monografie od Jana Bistrického.³² Tato rozsáhlá práce obsahuje mnoho podrobných informací nejen o historii a vývoji města, ale přináší také mnoho informací o fungování městské rady či dačickém soudnictví.

Po formální stránce je práce rozdělena kromě úvodu a závěru do deseti kapitol. V první kapitole, která nese název *Dějiny Dačic*, je nastíněn historický vývoj města. Dále se zaměřuje na dobu, kdy se formovala soudní kniha, tzn. druhou polovinu 16. a první polovinu 17. století. Druhá část práce, pojmenovaná *Městská správa*, přináší jak obecný přehled o vývoji měst a jejich správy od 13. století do konce 16. století, tak konkrétní příklad na Dačicích. Z názvu třetí kapitoly *Práva a privilegia* již vyplývá, že mapuje městská práva a privilegia s konkrétním příkladem na Dačicích. Následující část *Městské soudnictví* se snaží přehledně shrnout vývoj městského soudnictví. A jsou zde popsána privilegia, která byla udělena Dačicím, týkající se rozvoje soudnictví ve městě. V závěru teoretické části práce jsou popsány možnosti řešení sporů.

Jádrem předkládané diplomové práce se stal rozbor soudní knihy, její vnitřní a vnější rozbor, typologie sporů, které jsou rozděleny do dvou hlavních skupin na trestněprávní a civilněprávní. Základem pro toto dělení byla typologie Terezy Siglové uvedena v publikaci *Soudové zisku nenesou. Spory obyvatel městečka na pardubickém panství v 16. a 17. století*. Na základě této práce budou porovnány spory na pardubickém panství se spory na dačickém. Dále budou charakterizovány jednotlivé případy, následně přiblíženy výpovědi svědků obou sporných stran, průběh a výsledek soudu.

Pro ilustraci, jak soudní procesy probíhaly, budou zajímavé zápisy edičně zpřístupněny v příloze. Každý z těchto sporů můžeme zařadit do jiné skupiny. Jedná se o dluh, krádež, vražda a spor o majetek.

Po závěru, který shrnuje výsledky celého výzkumu, následuje seznam použitých pramenů a literatury.

³¹ Jana BISOVÁ – Jan BISTRICKÝ – Marie KUČEROVÁ – Bohumír SMUTNÝ – Michal STEHLÍK, *Vybrané prameny a literatura k dějinám Dačic*, Dačice 2001.

³² J. BISTRICKÝ, *Dějiny Dačic*, Dačice 2002.

Dějiny Dačic

Dačice se nacházejí na hranici Čech, Moravy a Rakouska na soutoku Vápvky a Moravské Dyje. Leží na spojnici cest z měst Telč, Slavonice a Jemnice. Tato tři města jsou vzdálená od Dačic shodně 13 km. Díky své poloze byly někdy nazývány jako Dačice na Moravě. Centrem města bylo návrší, na kterém se dnes nachází kostel sv. Vavřince. Název Dačice je pravděpodobně odvozen ze zkratk Dač či Dak, což jsou zkratky vlastních jmen jako Dabor, Damír, Dalibor.³³ Ke zkratkám pak byla přidána koncovka -ice nebo -ici, což svědčí o stáří Dačic.³⁴

První písemná zmínka o Dačicích pochází z roku 1183, kdy byl na Vánoce olomouckým biskupem Pelhřimem vysvěcen kostel v Dačicích. Zmínku nalezneme v kronice milevského opata Jahrlocha, který popisuje cestu želivského opata Gotšalka při návratu z vizitační cesty po premonstrátských kláštorech.³⁵ Při této cestě se zastavil na hradě Bítově i u olomouckého biskupa Pelhřima, který byl u moravského markraběte Konráda Otty, který mu posvětil kostel ve vsi, jež se jmenovala Dačice.³⁶

Na přelomu 12. a 13. století byly Dačice pravděpodobně zeměpanským majetkem, a to až do roku 1226, ze kterého pochází listina Přemysla Otakara I.,³⁷ na které dačický farář Martin působil jako svědek u rozhodnutí o příslušnosti kostela v Kuřimi ke kostelu sv. Petra v Brně.³⁸ Ve 13. století přešly Dačice z vlastnictví zeměpána do majetku špitálu sv. Františka, který byl založen Anežkou Přemyslovnou v Praze a při kterém se ustanovil český rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou. Kdy se Dačice dostaly pod správu řádu Křižovníků s červenou hvězdou, není zcela jasné. Jistě víme, že je křižovníci vlastnili v roce 1259. Tento rok uvádí Konrád z Dačic ve smlouvě mezi klášteřem v Oslavanech a křižovnickým proboštvím u svatého Hypolita ve Znojmě.³⁹

³³ TAMTÉŽ, s. 35.

³⁴ TAMTÉŽ.

³⁵ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 3.

³⁶ „*Deinde revertendo domum divertit in Betov ad nobiles quosdamqui ei magnum honorem impendebant, cuius presentiam iu desideraverant, diverit etiam at episcopum Olomucensem, nomine Pelegrinum, qui tunc morabatur circa marchionem Moraviae Cunradum, qui et Otto dicebatur, consecraturus euis ecclesiam in villa que vocatur Dassyce*“; F. Křížek (ed.), *Dačický listinář*, s. 10.

³⁷ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 36.

³⁸ F. KŘÍŽEK (ed.), *Dačický listinář*, s. 10.

³⁹ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 39.

Ve 13. století začal majetek přecházet do soukromých rukou. Jako první se zde usadil rod pánů z Říše, později zvaný z Hrádku, který zde vytvořil poměrně rozsáhlé panství.⁴⁰ Páni z Hrádku se na tomto mástě vyskytovali do konce 13. století. Roku 1301 byl poprvé jmenovaný nový majitel hrádku Smil, který patřil k rodu Ranžirovců. Rod měl v erbu jelení paroh a jeho hlavním sídlem byl Bílkov, jenž se stal sídlem Smilova panství. A Smil si zde také nechal vybudovat vlastní hrad.⁴¹ Ve 13. století byly Dačice pozvolna obkloповány panstvím pánů z Hradce, kterým patřily Slavonice, Telč a Landštejn. Vláda Ranžirovců se po Smilově smrti pomalu chýlila ke konci. Majetek zdědil syn Ješek, jenž provdal svoji dceru Kláru z Bílkova za Oldřicha z Hradce, která tím přinesla Bílkovské panství pánům z Hradce. Ti patřili mezi velmi bohaté a vlivné šlechtické rody a jejich statky se nacházely hlavně okolo jižní části českomoravské hranice.⁴²

Dačice pravděpodobně pánům z Hradce nepatřily hned poté, co se stali majiteli bílkovského panství. Jelikož ale vlastnili panství okolo Dačic, bylo jenom otázkou času, kdy jim případnou i Dačice. Po Oldřichově smrti byl majetek rozdělen mezi jeho čtyři syny tak, že Jindřich dostal půl Hradce a čtvrtinu Slavonic, Oldřich získal čtvrtinu Slavonic, Menhartovi připadla Telč, čtvrtinu Slavonic a Deštnou, Heřman ovládl půl Hradce, čtvrtinu Slavonic a bílkovské panství.⁴³ První dochovanou zmínku o příslušnosti Dačic k panství pánu z Hradce je listina z roku 1364⁴⁴ narovnávací spory mezi bratry Jindřichem, Oldřichem, a Heřmanem z Hradce na jedné straně a bratry Jindřichem, Janem a Jiřím z Bítova na straně druhé.⁴⁵ Páni z Hradce si kladli nárok na hrad Cornštejn patřící Bítovu a Bítovští na hradecké Dačice.

Dalo by se předpokládat, že městem na bílkovském panství se stane právě Bílkov, ale nebylo tomu tak, staly se jím Dačice. Pravděpodobně proto, že byly příhodněji položené, komunikačně přístupnější a vyspělejší než Bílkov. O tom, kdy se Dačice staly městem, se z dochovaných pramenů nelze dozvědět, ale podle vzniku měst v blízkosti Dačic, jako byly

⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 38.

⁴¹ TAMTÉŽ.

⁴² K dějinám rodu dále V. BŮŽEK, *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998; Zdeněk POKLUDA, *Páni z Hradce. (Z historie šlechtických rodů)*, Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka 29, č. 5, 1993, s. 4–5.

⁴³ J. BERIBGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 4.

⁴⁴ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 52, v práci Františka Křížka je uváděn rok 1363, F. Křížek (ed.), *Dačický listinář*, s. 13.

⁴⁵ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 13.

Slavonice či Telč, které vznikly v polovině 14 století, lze usuzovat, že město Dačice vzniklo právě v této době. Tomu nasvědčuje i městský znak, který obsahuje erbovní znamení pánů z Hradce, jímž byla pětistá růže v modrém poli zlatá a velké „M“ pod korunou.⁴⁶

Poté, co se Dačice staly městem, ztratila svůj význam osada u kostela sv. Vavřince a větší význam připadl dnešnímu Palackého náměstí, ze kterého vedly hlavní cesty do dalších držav pánů z Hradce, tedy do Telče a Slavonic. Město nebylo obléháno zděnými hradbami, ale přístupná místa byla ohrazena plotem, od východu město chránila řeka Dyje a východy z města byly uzavřeny zdmi přehrazujícími ulice, ve kterých byly brány.⁴⁷

Ve druhé polovině 14. století byly Dačice součástí hradecké domény náležící Heřmanovi z Hradce. Po smrti jeho jediného syna Menharta postoupil roku 1339 Heřman celý svůj majetek kromě poloviny Jindřichova Hradce své dceři Elišce, která byla provdána za Jana z Kravař a Moravského Krumlova.⁴⁸ K tomuto majetku patřil hrad Bílkov i vesnice Bílkov, Hříšice, Veleš, Manešovice, Dobrohošť, Chlumec, Němčice a Hradištko, dále městečko Dačice s Toužínem, Hostkovicemi, Lipolcem, Matějovcem, se Šternberkem pak Kumžak a půl Strmilova s Leštinou.⁴⁹

Po smrti svého chotě se Eliška provdala za Jiřího z Lichtenburka, který se stal spoludržitelem majetku. Održení majetku nesli členové Hradeckých nelibě a nastaly spory, které ukončil roku 1404 rozhodčí Jindřich z Rožmberka.⁵⁰ Rozhodnutí znělo, aby Oldřichovi synové Oldřich starší Vavák a Jan starší z Hradce odkoupili bílkovský pozemkový majetek od Kravařů a Lichtenburků, a tak se i tentýž rok stalo.⁵¹ Oldřich Vavák poté slíbil, že chce Janovi vložit do desek zemských majetek na Moravě a vše, co k tomu přísluší, a to se mělo na prvním sněmu, co na Moravě byl, vložit do desek zemských.⁵²

⁴⁶ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 60.

⁴⁷ TAMTÉŽ, s. 60–61.

⁴⁸ J. BERINGERR – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 5.

⁴⁹ J. TIRAY, *Dačický okres*, s. 42.

⁵⁰ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 55.

⁵¹ F. KŘÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 17.

⁵² „zbožie Moravského, kteréž sem nenie v držení, to jest Bielkov a Sernberk, i to, což k tomu přísluše, polovici všeho, což k tomu přísluše, na první sněm, kterýž u Moravě bude, ve desky zemské vložity, jakož země za právo má, kromě Bielkov hrad, šest popluží najbližších k tomu, dva rybníky, třicet kop groš platu věčného ročního tudíž na Bielkově i na jiných okolních najbližších všech, kteréž k Bielkovu slušejí, což se v jedné nedostane, ale v druhé, třetí, až do ukázanie třidcat kop platu psaného, lán lesu, kterýž k Bielkovu příleží, podacie na Bielkově, potoky, počna ot Hrsic až do Stephanova, a haltěři, což jich jest okolo Bielkova, to vše ve dvanácti stech kopách grošů“; TAMTÉŽ, s. 19.

Jan přenechal majetek synu Menhartovi. Nároky na majetek si ale také činila Anna z Hradce, dcera Oldřicha Vaváka mladšího, která měla za manžela Hynka Ptáčka z Pirkštejna. To vedlo ke sporům, které vyústily v přepadení Bílkova roku 1444, kdy jej Hynek Ptáček dobyl a zmocnil se celého panství.⁵³ Tímto válečným tažením tak Hynek přispěl k přesunu centra panství do Dačic.⁵⁴ Po Hynkově smrti se Anna provdala za Jana z Michalovic, kterému před svou smrtí připsala bílkovské panství.⁵⁵ Oldřich z Hradce, Menhartův syn, se pravděpodobně pokládal za majitele panství, jelikož na něm roku 1447 pojistil věno své manželce, ale pravděpodobně s příjmy v Dačicích či bezprostředním okolí nedisponoval. Po Oldřichově smrti roku 1452 uznal císař Fridrich III., poručník krále Ladislava Pohrobka, nároky Anny z Hradce a Jana z Michalovic a daroval Dačice a Bítov Albrechtovi a Janovi z Lichtemburka. Ladislav Pohrobek ho ale rozdělil Heřmanovi a Jindřichovi z Hradce. Ovšem po husitských válkách bylo hradecké panství velice zadluženo. Roku 1459 proto Zdeněk ze Šternberka, poručník hradeckých sirotků, panství prodal za 10 800 uherských zlatých pánu na Landštejně Wolfgangovi Krajířovi z Krajku. Tím skončila hradecká etapa v dějinách Dačic.⁵⁶

Krajířové⁵⁷ v Dačicích působili od poloviny 15. století do počátku 17. století. V tomto období Dačice zažily velký rozkvět města a právě této doby se také týká zkoumaná soudní kniha. Po kulturní stránce docházelo k rozvoji renesance, která se projevila i na vzhledu Dačic. V letech 1586–1592 byla například postavena věž kostela a Krajířové si také nechali vybudovat dva zámky, tzv. Starý a Nový.

Co se náboženské otázky týká, tak v českých zemích vedle sebe žili jak přívrženci římské církve, tak utrakvisté, stoupenci Jednoty bratrské, luteráni i novokřtění. Dačice můžeme považovat za nekatolické. Koncem 15. století zde převažovali utrakvisté, kteří také

⁵³ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 6.

⁵⁴ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 56.

⁵⁵ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 21.

⁵⁶ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 56.

⁵⁷ K nim Stanislava NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku: z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010; Jiří KACETL, *Cornštejn, hrad nad Dyjí*, Jihomoravské muzeum ve Znojmě, Znojmo 2004, s. 35; Robert ŠIMŮNEK, *Pozůstalost Wolfganga z Krajku († 1491). Sidelní, krajinná a administrativní struktura šlechtického dominia v pozdním středověku*, *Historická geografie* 34, 2007, s. 45–92; Daniel KOVÁŘ, *Čtyři doklady o počátcích knihy těžby stříbra na panství Krajířů z Krajku*, in: *Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska*, sv. 24, Muzeum Jindřichohradecka 2012, s. 132–135; Jiří STIBOR, *Krajířové z Krajku a jejich rodové souvislosti v genealogickém bádání čtyř staletí*, *Genealogické a heraldické informace* 2, 1985, s. 109–141.

zasedali v městské radě a měli dohled nad kostelem, farou, školou, dosazováním faráře, zvoníka či učitele.⁵⁸ Dále zde zanechala stopy také Jednota bratrská. Ta se uplatnila převážně na Moravě, kde se ji panovníkům Ludvíku Jagellonskému a Ferdinandu I. nepodařilo omezit tak, jak se to podařilo v Čechách. Krajířové ji podporovali nejen na svém panství v Čechách v Mladé Boleslavi, ale i v Dačicích na Moravě. První zmínkou o českých bratřích v Dačicích je zápis z roku 1507, kdy Jindřich z Krajku dosvědčil, že čeští bratři získali kus pole nad Telčskou bránou a zřídili zde hřbitov.⁵⁹ Roku 1528 jim Jindřich daroval dům, kde by se stoupenci mohli scházet k modlitbám.⁶⁰ Poslední zprávy o českých bratřích jsou z počátku 17. století. Od roku 1623 budovu bratrského sboru využívala katolická fara.⁶¹

Vrchnost se začala zasazovat o udílení trhových privilegií pro svá města od panovníka. Dne 23. listopadu 1464 udělil Jiří z Poděbrad Dačicím jarmark na den sv. Mikuláše.⁶² Z prodaného zboží a z provozování řemesel a živností šlechtě plynuly nejrůznější příjmy.⁶³ Vrchnost se dále také vedle tradičních zemědělských odvětví věnovala podnikání např. rybníkářství. Toto podnikání vedlo k silicímu vlivu šlechty, hlavně panského stavu, ke kterým patřili také Krajířové z Krajku.⁶⁴

V průběhu 15. století se majetek pánů z Hradce značně rozrostl. Na přelomu 15. a 16. století se rod rozdělil na českou a moravskou větev. Česká větev počíná Konrádem Krajířem z Krajku, který koupil Mladou Boleslav a Brandýs nad Labem.⁶⁵

Historie Dačic je spjata s moravskou větví od roku 1459, kdy Dačice koupil Wolfgang Krajíř z Krajku od Zdeňka ze Šternberka. Od roku 1460 je Wolfgang uváděn také jako majitel hradu Landštejn a Nové Bystřice. Roku 1465 k tomu od Jiřího z Poděbrad získal hrad Cornštejn.⁶⁶

⁵⁸ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 106.

⁵⁹ TAMTÉŽ, s. 110.

⁶⁰ J. TIRAY, *Dačický okres*, s. 65.

⁶¹ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 112.

⁶² F. KŘÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 26.

⁶³ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 68.

⁶⁴ TAMTÉŽ.

⁶⁵ TAMTÉŽ, s. 69.

⁶⁶ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 9.

Volfagn byl ženatý s Eliškou z Boskovic, se kterou měl pět synů a šest dcer.⁶⁷ Proto 5. března 1487 rozdělil své statky mezi syny a ponechal si Novou Bystřici a Dačice.⁶⁸ Synové Lipolt a Jindřich dostali hrad Corštejn, zbořený hrad Franštýn s městy a vesnicemi, s dvory, lesy a vším, co k tomu příslušelo.⁶⁹ Synové Jiří a Konrád získali hrad Landštejn, zbořený hrad Bílkov s městy a vesnicemi, dvory, lesy a vším, co k tomu příslušelo.⁷⁰ Roku 1489 pak ještě Wolfgang pro nedostatečné zdraví přerozdělil i svůj díl. Tehdy Lipold s Jindřichem dostali Dačice a část majetku a Jiří s Konrádem Bystřici a zbytek majetku.⁷¹

Spolumajiteli Dačic byli tedy Lipold a Jindřich. V roce 1498 potvrdili a rozšířili Dačickým právo odúmrti.⁷² Jindřich dále udělil dačickým řezníků cechovní artikule 10. září 1526⁷³ a také vymohl u krále Ferdinanda I. potvrzení vybírání halěře z každé měřice, která se na trhu prodává nebo kupuje. Bratr Lipolt po sobě nezanechal žádné potomky, a tak Dačice zdědily Jindřichovy děti Volf mladší, Jan, Václav, Lipolt a Johanka. Pánem byl Volf mladší, který vyměnil Dačice se svým bratrancem Volfem starším, synem Jiřího, za Točnick a Žebrák.⁷⁴

Volf starší zastával v letech 1542–1544 úřad purkrabího pražského a nejvyššího kancléře Království českého. Za manželku měl Žofii z Ronova, s níž měl čtyři dcery⁷⁵ a syny Jiřího Volfa, Viléma, Adama Volfa a Albrechta. Právě jejich nejmladší syn Albrecht se stal dalším majitelem Dačic.⁷⁶ Albrecht podporoval převážně stavební vývoj Dačic. Nechal například postavit renesanční palác, tzv. Starý zámek. Město se také začalo pomalu rozrůstat západně od kostela, kde vznikla nová čtvrť, zvaná Nové město.⁷⁷ V roce 1562 udělil král Ferdinand I. městu privilegium na jarmark. To potvrdil roku 1565 král Maxmilián II. Roku 1582 Rudolf II. privilegium znovu stvrdil a přidal k němu ještě právo konat soud.

⁶⁷ Synové Karel, Lipolt, Jindřich, Jiří, Konrád, dcery Kateřina, Johanka, Alžběta, Anička, Zbyňka a Anežka.

⁶⁸ TAMTÉŽ.

⁶⁹ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 30.

⁷⁰ TAMTÉŽ.

⁷¹ TAMTÉŽ, s. 34.

⁷² J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 72.

⁷³ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 42.

⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 73.

⁷⁵ Anna, Apolonie, Alžběta a Johanka.

⁷⁶ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 10.

⁷⁷ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 73.

Oldřich byl od roku 1584 přisedícím moravského zemského soudu a od roku 1587 moravským zemským hejtmanem. Oproti svým předkům byl katolík a Jednotu bratrskou příliš nepodporoval. Zemřel bez potomků 15. července 1600. Byl považován za posledního mužského potomka rodu. Žili ovšem ještě dva muži - Jáchym, který byl vnukem Volfa mladšího, a Julius, syn Jiřího Volfa a Oldřichův bratranec. Ten si také kladl nároky na Oldřichův majetek.⁷⁸

Majitelkou dačického panství se stala ale Oldřichova sestra Kateřina, která se aktivně podílela na rozmnožování statků a hospodaření na nich. Jejím prvním manželem byl do roku 1592 Jan z Lipé. Po jeho smrti se Kateřina znovu vdala, a to za Volfa Dětricha, svobodného pána z Althanu. Na majetek si činil nárok také již výše zmíněný Julius, který napadl Oldřichovu závěť, ve které Oldřich majetek odkázal Kateřině. Spor však nebyl moravským zemským soudem dořešen, jelikož Julius zemřel roku 1601 a majetek zůstal Kateřině.⁷⁹

Kateřina dále roku 1601 potvrdila Dačicím dosavadní privilegia a stanovila řád pro vaření a čepování piva. Dačice však nedržela příliš dlouho, protože se přestěhovala s manželem do Jaroslavic, kde měla hlavní sídlo. A tak roku 1610 prodala celé panství za 106 000 zlatých Vilému Dubskému z Třebomyslic.⁸⁰

Za Krajířů Dačice dostaly renesanční vzhled a z této doby se do dnešních dnů dochovaly oba zámky, radnice a kostelní věž. Dačice byly jako poddanské město centrem rozsáhlého panství, již od 15. století byly sídlem vrchnosti. Centrem panství se staly už v roce 1459 za Vofganga Krajíře z Krajku. Stavebníkem první tvrze byl syn Jindřich. Tvrz stála u cesty směrem na Telč, ale brzy přestala vyhovovat, a tak Albrecht Krajíř nechal postavit renesanční sídlo, tzv. Starý zámek, a původní sídlo sloužilo jako hospodářské stavení.⁸¹

Po Krajířích se pánem dačického panství stal Vilém Dubský z Třebomyslic. Ten byl za velké zásluhy Rudolfem II. roku 1607 jmenován nejvyšším sudím Markrabství moravského a roku 1608 byl povýšen do panského stavu.⁸² Jelikož se ale podílel na povstání

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 76.

⁷⁹ TAMTÉŽ.

⁸⁰ B. VAŠEK a kol., *Dačice 1183–1983*, s. 30.

⁸¹ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 85.

⁸² J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 12, František HRUBÝ, *Vilém Dubský z Třebomyslic*, ČMM 50, 1926, s. 405–433.

českých stavů proti Ferdinandovi II., byl mu téměř veškerý majetek zabaven a panství Dačice bylo 8. listopadu 1623 prodáno Burianovi Lvu Berkovi z Dubé.⁸³

Burian Lev Berka z Dubé byl katolík a roku 1625 zřídil fideikomis ze všech svých statků. Po jeho smrti majetek převzal jeho syn Matyáš Ferdinand, který ale zemřel roku 1644 a jím vymřela hlavní větev Berků z Dubé. Po něm fideikomis připadl Ladislavu Berkovi z mladší Berkovské větve.⁸⁴ Avšak po smrti Matyáše Ferdinanda se majetku chopila jeho matka Františka Hypolita, roz. Fürstenberková, která ho odkázala svému synovci Fridrichu Fürstenberkovi. Tím vznikl spor mezi Berky a Fürsteberky, který byl urovnán až v roce 1714.⁸⁵

Za třicetileté války bylo město vydrancováno Dampierrovým císařským vojskem, mnoho obyvatel bylo povražděno. Velké výdaje města byly směřovány na vydržování vojska i na úkladné výpalné.

Roku 1680 Dačice zasáhla další rána, a to morová, které podlehl 54 osob. O deset let později město zachvátil velký požár, který vypukl 9. května 1690 a zničil 80 domů, 14 stodol, věž kostela i starý zámek s radnicí. Tento požár odstartoval řadu dalších požárů, jež způsobily zkázu renesančního města.⁸⁶

Dačice byly mezitím v držení Fürstenberků. Ale z úřední moci byl dosazen jako majitel panství František Antonín Berka, poslední mužský potomek rodu Berků.⁸⁷ Zemřel roku 1706 a majetek předal své sestřenci Františce Rozálii Kinské, rozené Berkové, která roku 1714 učinila dědice svého nevlastního bratra Václava Albrechta z Vrbna a Bruntálu, s nímž se Fürstenberkové smířili. Hrabě z Vrbna a z Bruntálu v Dačicích ovšem nesídlil a také je vlastnil pouze několik let, když je roku 1728 prodal Jindřichu Karlovi Osteinovi.⁸⁸

Osteinové byli pány v Dačicích do roku 1809. Po Jindřichu Karlovi majetek zdědili jeho dva synové. Starší syn Friedrich Karel, který byl duchovní a svůj podíl později předal matce Kláře Alžbětě. Ta celý svůj majetek přenechala mladšímu synovi Janu Friedrichu Karlu Maxmilianovi. Ten byl ale bezdětný a svým dědicem ustanovil Friedricha Dalberga.⁸⁹

⁸³ F. KŘÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 88.

⁸⁴ J. TIRAY, *Dačický okres*, s. 47.

⁸⁵ J. BERINGER – J. JANOUSÉK, *Město*, s. 13.

⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 37.

⁸⁷ TAMTÉŽ.

⁸⁸ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 156.

⁸⁹ J. BERINGER – J. JANOUSÉK, *Město*, s. 13.

Dalbergové vymřeli roku 1940 a Dačice zdědil nejbližší spřízněný šlechtický rod Salm-Salm, který zde působil do roku 1945.

Městská správa

Studium dějin českých navazuje na starší výzkumnou tradici, kterou započal již Zikmund Winter. Jeho práce se zabývala dějinami města a jeho kultury v 15. a 16. století.⁹⁰ Další, kdo se o městské právo zajímal, byl Jaromír Čelakovský.⁹¹ Na jeho práci později navázal Antonín Haas.⁹² V padesátých letech 20. století vznikaly práce, které se zajímaly také o města na Moravě.⁹³ Ze sedmdesátých let jsou nám známé práce od Jiřího Kejře.⁹⁴ V devadesátých letech vznikaly převážně shrnující monografie například od Jaroslava Pánka, Františka Hoffmana, Jiřího Kejře či Josefa Macka.⁹⁵

Od 13. století docházelo v českých zemích k utváření měst jako právních a politických jednotek s vlastní správou. Formování měst bylo ovlivněno jejich hospodářskými podmínkami řemeslnických a tržních středisek, což lze sledovat u měst vzniklých při knížecích hradech (Staré Město pražské, Olomouc, Brno). Díky novému hospodářskému rozmachu v první třetině 13. století vznikala nová centra jako důsledek hospodářského odvětví a tím i nové znaky měst jako specifická zaměstnání, společenské vztahy a jejich hierarchizace uvnitř města.⁹⁶ Městská síť byla v Čechách i na Moravě dotvořena do konce 13. století a udržela se až do novověku. Ve 13. století začala také šlechta zakládat svá poddanská města, na která musela dostat souhlas panovníka.

Správa uvnitř města ve své nejstarší podobě zahrnovala dva prvky, královský a samosprávný. Panovník jako pán města⁹⁷ měl v každém městě svého zástupce, kterým byl rychtář. Rychtář byl v Čechách poprvé doložen v listině z Uničova z roku 1223. Rychtářský

⁹⁰ Z. WINTER, *Kulturní obraz českých měst I-II*, Praha 1890.

⁹¹ Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Codex iuris municipalis (= dále jen CIM) I. Privilegia měst pražských*, Praha 1886; TÝŽ, *CIM II, Privilegia královských měst venkovských v království Českém z let 1225–1419*, Praha 1895; J. ČELAKOVSKÝ – Gustav FRIEDRICH (edd.), *CIM III*, Praha 1948.

⁹² Antonín HAAS (ed.), *CIM IV–1,2,3. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1232–1526*, Praha 1954–1961.

⁹³ Dušan RIEDL, *Vývoj měst v Čechách a na Moravě I*, Brno 1953.

⁹⁴ J. KEJŘ, *Nad počátky našich měst*, *Československý časopis historický* 24, 1976, s. 377–401.

⁹⁵ J. PÁNEK (ed.), *Česká města v 16–18. století*, Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Praha 1990; František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992; J. KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích. Díl 3. Města*, Praha 1998.

⁹⁶ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 235.

⁹⁷ Stejně jako později vrchnost ve městech poddanských; TAMTÉŽ, s. 238.

úřad mohl být časově omezený, doživotní nebo dědičný. Tak tomu bylo až do husitských válek. Jeho hlavní funkcí bylo vést vrchnostenskou správu, vybírání dávek, ručil za mír a pořádek ve městě a byl hlavní osobou u všech typů městských soudů.⁹⁸

Ve sledovaném období se v dačických písemných pramenech vyskytuje k roku 1567 rychtář Petr Čundlík a k roku 1586 Matěj Čundlíkovský. Rychtáře stále častěji nahrazoval úředník na Dačicích.⁹⁹ Ten předsedal vrchnostenskému soudu a mohl zastupovat poddané ve sporech, které se odehrály na jiném panství.¹⁰⁰ Staral se také o správu velkostatku a dodržování poddanských povinností.¹⁰¹ O vrchnostenských úřednících se dochovalo více informací, starali se o dodržování poddanských povinností, vybírání platů a různých poplatků, ale zasahovali i do samotné správy města. Významnými vrchnostenskými úředníky za vlády Krajířů v Dačicích byli například Jan Švik starší z Lukosan (1552), Jan Věžník z Věžník (1570), Jindřich Boštěchovský z Boštěchova (1572-1579), David Udínek z Rozseče (1580) a Pavel Katarýn z Kataru (1583).¹⁰² Poslední zmiňovaný byl také nejvyšším písařem Markrabství moravského a později i zemským purkrabím. Po své smrti byl dokonce obviněn z falšování dokladu o svém rytířském stavu.¹⁰³

O správě ve městech lze mluvit už v počátcích městského soudu, kdy panovník zaručoval měšťanům vyřizování všech provinění jejich silami. Tak se z měšťanů rozhodujících spory u městského soudu ustavil sbor přísězných.¹⁰⁴ Ti byli vybráni ostatními měšťany a králem potvrzeni. Dále měli úlohu úředních svědků při nesporném řízení. Úloha přísězných orgánů se vztahovala i na řízení všech vnitřních záležitostí, které byly společné celému městu. Tímto také vznikaly městské rady, které byly personálně totožné se sborem přísězných. Teprve od poloviny 13. století docházelo ve velkých městech k důslednějšímu odlišování soudních a správních funkcí téhož sboru. U menších měst probíhal tento proces až od 14. století. V některých městech se ale rada neosamostatnila ani do husitské doby. S procesem vzniku rady se ve městech také začaly stavět radnice, volil se městský písař a

⁹⁸ Zahájený soud, zavítý soud (posudek), denní soud a výroční soud.

⁹⁹ J. BISŘICKÝ, *Dějiny*, s. 89.

¹⁰⁰ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 181.

¹⁰¹ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 88–89.

¹⁰² J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 18.

¹⁰³ J. HONC, *Falešný moravský rytíř pan Pavel Katarýn*, Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze, 5. řada, 1977, s. 68–84.

¹⁰⁴ *Iuriati*; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 239.

vznikala a městská pečeť.¹⁰⁵ V Dačicích je první zmínka o radnici z roku 1526. Nejstarší dochovanou pečeť nalezneme až na listině z roku 1584,¹⁰⁶ další je z roku 1586.¹⁰⁷

Ve 14., 15. a v 16. století byly Dačice poddanským městem, příliš nepodporovaným pány z Hradce. Až pozdější majitelé Krajířové z Krajku začali pečovat o rozvoj města. Proto zde začíná zápas mezi představiteli městské správy a rychtářem, zástupcem feudální vrchnosti, o rozhodující vliv ve městě, až v polovině 15. století. Docházelo ke sporům mezi vrchnostenskou správou a městskou správou, které postupně rychtáře zatlačily do pozadí a vytrácel se i z písemných pramenů.¹⁰⁸

První zmínka o městské správě v Dačicích, rychtáři, purkmistrovi a městské radě se objevuje v listině faráře Mikuláše z roku 1414¹⁰⁹ a v roce 1454 už byl uveden jmenovitý seznam úřadující městské rady.

Městské rady se tak staly nejdůležitějším městským orgánem a jejich zástupci byli voleni nejvlivnějšími měšťany. Potvrdit je musel panovník či podkomoří. Záhy ale byla nová rada navrhována odstupující a měněna byla jen část konšelů. Volba za konšela byla vázána na plné městské právo, které měl pouze ten obyvatel, jenž ve městě trvale bydlel, vlastnil v něm nemovitost a platil městský census. Město samotné si mohlo stanovit i vlastní kritéria na konšela.¹¹⁰ Konšelů bylo voleno 4–12 podle velikosti města a v předsednictví rady se střídali.¹¹¹

V Dačicích vznikl pravděpodobně výbor 12 konšelů. Všichni konšelé se pak v průběhu roku vyměnili na pozici purkmistra, který byl v čele rady, a dále volili primátora, který měl na starosti hospodaření města.¹¹² Pro zaznamenávání nejrůznějších záležitostí, jako byly soupisy vybavení radnice, spory řešené před purkmistrem a konšely, až po zápisy o prodeji pozemků, sloužil tzv. radní manuál. V Dačicích byl veden od roku 1545. Je to

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 240.

¹⁰⁶ Průměr 26 mm, v pečetním poli na štítě pětিলistá růže s jádrem a nad štítem písmeno M mezi dvěma body a nad ním je koruna. Na opisu se dá přečíst pouze první část: SIGILVM CIVITA[TIS], J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 91.

¹⁰⁷ Průměr 30 mm, v pečetním poli štít se stejným znamením jako na starší pečetě, nad štítem je písmeno M pod pětícípou korunou a vpravo i vlevo vedle M je rozdělený letopočet 15-86. TAMTÉŽ.

¹⁰⁸ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 81.

¹⁰⁹ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 59.

¹¹⁰ Většinou šlo o majetkovou hranici, minimálně tříleté měšťanství a vyloučení tzv. nečestných řemesel, TAMTÉŽ.

¹¹¹ TAMTÉŽ.

¹¹² J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 30.

nejstarší kniha, která se v Archivu města Dačice nachází. Nalezneme zde nejen zápisy z jednání před městskou radou, inventář obecního šenku, ale také například i zápisy o sázení preclíků z let 1576–1832.¹¹³

Po dokončení zformování městské rady docházelo k další fázi vývoje autonomie, která směřovala k omezení a zatlačení významu rychtáře. I v Dačicích docházelo mezi rychtářem a představitelem městské správy purkmistrem a městskou radou k zápasům o rozhodující vliv ve městě. Projevovalo se to zejména při sepisování důležitých listin. Od poloviny 15. století pak býval rychtář na panovnických listinách uváděn na druhém místě. Tak tomu bylo i například v listině z roku 1498 potvrzující dačickým právo odúmrti, kde je na prvním místě uváděn purkmistr, pak rychtář a nakonec konšelé.¹¹⁴ V některých městech dokonce usilovali o přímé převzetí rychty městem a tím i o jmenování a podřízení si rychtáře.¹¹⁵

Již od poloviny 13. století se přecházelo od ústního svědectví k tomu písemnému. Tak začaly vznikat i první listiny, které měly mnoho podob. Koncem téhož století vlivem rostoucí intenzity městského života a jeho právních potřeb docházelo k zakládání městských knih, které mohly i v některých případech listiny nahrazovat.¹¹⁶ Zprvu byla ve městech vedena jedna kniha, kde se zapisovalo to, co rychtář, purkmistr či písař považovali za důležité k uchování pro další generace. Takto začaly vznikat knihy pamětní. Nejprve se do těchto knih zapisovalo vše dohromady chronologicky, později se ale utvářely pro lepší přehlednost knihy, které se lišily druhem zápisů. Tak vznikaly například knihy finanční, což byly rejstříky městské sbírky, rejstříky různých dávek, účetní evidence, kniha městských počtů. Další skupinou knih byly knihy kancelářské, které se začaly vytvářet během 15., spíše pak v 16. století. Formuláře městských písemností sloužily jako příručky, odesílaná korespondence se zaznamenávala v opisech nebo ve výtazích z kopiářů. Z právních naučení pak vznikaly sbírky a někdy i právní knihy. Výjimečně vznikaly knihy pro statuty, opisy privilegií či evidenci nově přijatých měšťanů. Ze soudní kompetence vznikaly knihy zachycující případy agendy civilní, sporné a nesporné i trestní. Ve větších městech se

¹¹³ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Radní manuál, kniha č. 19.

¹¹⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 2; J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 88.

¹¹⁵ F. HOFFMANN, *České město*, s. 261, Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 241.

¹¹⁶ F. HOFFMANN, *České město*, s. 270.

vyvinuly během 15. století samostatné speciální knihy trhů, dluhů, testamentů či trestních záležitostí.¹¹⁷

V Dačicích se do dnešní doby dochovalo pouze několik městských knih. Z těch nejstarších to jsou radní manuál (1545–1832), soudní zápisy (1561–1801), sirotčí registra (1571–1603), knihy patentů a nařízení (1581–1832), gruntovní knihy (1589–1885).¹¹⁸

Od roku 1547 probíhaly ve správě měst změny, jelikož Ferdinand I. postupoval proti poraženým městům velice striktně a autonomní správa měst v této době ukončila svůj vývoj. Docházelo ke konfiskaci obecního majetku i ke ztrátě většiny městských cechovních privilegií. Byla omezena i činnost rady. Správu městských financí svěřil Ferdinand I. do rukou primátora. Města byla zbavena také vlivu na složení městských rad. Podoba městské správy, kterou zavedl právě Ferdinand I., zůstala v zásadě nezměněná až do josefínských reforem. Některá opatření však byla zmírněna ještě dříve, a to souviselo s vydáním Koldínových práv. Měštům bylo přiznáno zpět navrhopvat složení rady, radě byla vrácena pravomoc nad cechy a řemesly a došlo také ke konečnému rozdělení městských pravomocí, kdy městu náležely záležitosti hospodářské a správa vlastního jmění a pravomoci přenesené na město z moci královské, kam patřilo soudnictví a veřejná správa.

Příjmy obce podléhaly vybírání dávek, převážně z trhů a měřické daně, a to vše bylo zapisováno do radního manuálu. Dačice měly i další příjmy, například z používání mostu přes Dyji z roku 1570.¹¹⁹

Města měla i své zaměstnance, kterým platila a vydávala pro ně jakési pracovní či služební řády. V Dačicích stejně jako v jiných městech měli písaře, jehož práci někdy mohl zastávat školský rektor. Byly to vzdělané osoby. Ze začátku jimi bývali duchovní. Později musel písař absolvovat univerzitu a měl ovládat znalosti římského a církevního práva.¹²⁰ V našem zkoumaném období známe písaře Víta Bydžovského, který do knihy zapisoval

¹¹⁷ TAMTÉŽ, s 272; více k městským knihám Ludmila SULITKOVÁ, *vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Praha 2004.

¹¹⁸ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Radní manuál, kniha č. 19; TAMTÉŽ, kniha č. 22; TAMTÉŽ, inv. č. 80; TAMTÉŽ, kniha č. 18; TAMTÉŽ, kniha č. 23.

¹¹⁹ „*Letha 1570 od mostu města Dačic. Kdo chce přes něj potahem a nákladem jeti, má sáti na opravu mostu 1 k. (krejcar), od půl vozu aneb sání půl krejcaru. Kdo by pak mimo most dole jel, není povin od mostu nic dáti, Kdo by pak takovou povinnost nedal, bude pokutován. Pro lepší jistotu pečť městskou jsme přitisknout dali. Actum ut supra. Purkmistr města Dačic;* F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 56.

¹²⁰ F. HOFFMANN, *České město*, s. 268.

v letech 1588–1596. Dalšími městskými zaměstnanci byli lazebník, pastýř či kantor. Tyto řády byly zapisovány do radního manuálu a v Dačicích pocházejí první řády z roku 1548 pro faráře, rektora a lazebníka.¹²¹

Jelikož byl v Dačicích již zmíněný rektor, byla zde také škola. První zmínky o ní pocházejí z poloviny 16. století, ale mohla zde i dříve existovat také škola bratrská. Městská rada vytvořila řád pro rektora, ve kterém bylo, že rektor byl zároveň i městským písařem. V řádu se psalo o povinnostech, které rektor má. Pana purkmistra a pány starší, jakožto své pány, měl mít v poctivosti. Jako rektor neměl večer chodit do hospod.¹²² Měl se chovat tak, aby dával dobrý příklad žákům, dále jeho povinnostmi bylo psát listy „zachovací“, zvonit na klekání a péci oplatky.¹²³ Později jim bylo od některých prací ulehčeno. Písařské práce začal vykonávat písař a od 1592 město najalo zvoníka. Druhý řád z roku 1585 pak kladl větší důraz na výuku samotnou a na výuku chrámového zpěvu.¹²⁴

¹²¹ TAMTÉŽ, s. 94.

¹²² F. KŘÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 50.

¹²³ J. TIRAY, *Dačický okres*, s. 66.

¹²⁴ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 115.

Práva a privilegia

Městská práva nevznikala na našem území. Naopak sem byla přenesena cizími kupci, kteří se jimi řídili. Důležitou složkou těchto zvyklostí bylo výsostné právo správy v osobě rychtáře. Podle dvou souborů městských práv (Sachsenspiegel a Schwabenspiegel) tvořila naše města dva základní právní okruhy. Jedním z nich byl severoněmecký neboli magdenburský. K tomuto právu náležela města ležící na sever od pomyslné čáry, která byla tvořena městy Chomutovem, Louny, Slaným, Malou Stranou. Druhým právním okruhem byl jihoněmecký neboli norimberský, jenž byl tvořen městy na jih odtud. Rozdíly mezi těmito okruhy se projevovaly převážně v soudnictví.¹²⁵ Domácími stolicemi se pro severoněmecký okruh stala města Litoměřice, Opava a Olomouc, pro jihoněmecký okruh pak Staré Město pražské, Brno a Jihlava. Tento stav trval do doby kodifikace městského práva, jež bylo završeno vydáním Koldínova zákoníku městského práva. Tento zákoník byl přijat zemským sněmem v Čechách roku 1579.¹²⁶ Díky volnějším vztahům mezi městy jihoněmeckého okruhu došlo v polovině 14. století k rozpadu na čtyři významné okruhy: pražský, brněnský, jihlavský a znojenský. V 15. století pak některá města přecházela k místně převažujícímu okruhu, což vedlo k převaze měst řídicími se pražským právem. Dačice pravděpodobně patřily k jihlavskému okruhu a v 15. století přešly k pražskému právu. Kvůli formování domácích stolic byla vytlačována potřeba poučení v zahraničí.¹²⁷ Žádosti o poučení byly také od poloviny 14. století zakazovány samostatným panovníkem.¹²⁸

Jednotnost městského práva se týkala nejen královských, ale i poddanských měst, přičemž vrchnost dávala některým svým městům i tzv. královské právo.¹²⁹ Každé město tvořilo samostatnou jednotku, která si zachovávala své zvláštnosti.

V tzv. brněnských právech z roku 1243 a v listině Václava II. z roku 1285 adresované Kolínu je výslovně vyjádřeno, že její obsah se má vztahovat i na další města. Byla to reakce na změnu společenské situace, kdy se prvního sněmu po smrti Přemysla Otakara II.

¹²⁵ TAMTÉŽ, s. 236.

¹²⁶ Karel MALÝ (ed.), *Práva městská království českého: edice s komentářem*, Praha 2013.

¹²⁷ Z. HLEDÍKOVÁ–J. JANÁK, *Dějiny správy*, s. 236.

¹²⁸ V roce 1350 a 1352 na Moravě, a roku 1387 v Čechách; TAMTÉŽ, s. 237.

¹²⁹ To je plná míra vnitřní svobody práv a zvyklostí, jaké užívalo některé královské město v okolí, a pevně stanovila vojenskou pomoc vrchnosti města. Neznamenalo to ale zrušení poddanského stavu. J. HOFFMANN, *České město*, s. 265.

zúčastnily i špičky měšťanů. Do husitství ale města nedospěla k vytvoření společné městské jednoty v rámci státu, která by byla analogická zemské obci šlechticů.

Počátkem 16. století bylo jasné, že je potřeba kodifikovat městské právo v Čechách, a tak v roce 1523 český sněm zřídil komisi k vypracování prvního zákoníku, který roku 1534 dokončil Mistr Brikcí Kouřimský¹³⁰ a o dva roky později byl vydán jako *Knihy práv městských*. Brikcí vycházel z brněnské latinsky psané knihy zvané „Schöppenbuch“, jež byla sestavena okolo roku 1353, ale sloužila pouze jako právní pomůcka. Jádrem Brikcího práv byla brněnsko-jihlavská sbírka nálezů. Tato kniha ovšem zůstala pouze právní knihou a nikdy se nestala kodifikací.¹³¹

Snaha o kodifikaci městského práva nadále pokračovala. Další psaný návrh se objevil v roce 1558 a vycházel z práva Starého města pražského, jež bylo ovlivněno starším právem brněnsko-jihlavským a za jehož autora je považován Pavel Kristián z Koldína.¹³² Kodifikace vyšla roku 1579 pod názvem *Práva městská království Českého*¹³³ v tiskárně Jiřího Melantricha z Aventina. Roku 1580 ho za závazný pro městskou praxi prohlásil apelační soud.¹³⁴ Postupně se rozšiřovala územní platnost zákoníku i mimo Čechy. Ještě v 16. století se jím začalo řídit Těšínsko a po nařízení z let 1697 a 1709 od Leopolda I. se jím začala řídit i moravská města.¹³⁵

Pro vznik města bylo dále zapotřebí městského privilegia, které bylo udělováno jeho zakladatelem. O tom, kdy se Dačice staly městem, je psáno výše. Privilegium dávalo základ městské správě a autonomii a města měla na jeho základě právo vydávat své vlastní předpisy a spravovat si své záležitosti vlastními orgány.¹³⁶

¹³⁰ Blíže J. ČELAKOVSKÝ, *Brikcí z Licska*, in: Ottův slovník naučný IV, Praha 1891, s. 680–681; Hermenegild JIREČEK, *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. Století*, Praha – Brno 1903, s. 330–334; Vilém KNOLL – Petra SMRŽOVÁ – Alena ZBORNÍKOVÁ, *Vybrané mezníky českých právních dějin*, Dobrá Voda 2002, s. 58.

¹³¹ Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Mistra Brikcího z Lipska Práva městská dle textu z roku 1536*, Praha 1880.

¹³² Blíže J. ČELAKOVSKÝ, *z Koldína Krystyan*, in: Ottův slovník naučný XIV., Praha 1899, s. 524, Karel HOSTAŠ, *O klatovské rodině Krystyanů (Kryštofů) z Koldína*, in: Časopis Muzea Království Českého 70, Praha 1896, s. 12–126, H. JIREČEK, *Právníký život*, s. 361–366; Antonín RYBIČKA, *Mistr Pavel Krystyan z Koldína*, in: Časopis Muzea království českého 38, Praha 1864, s. 393–405.

¹³³ J. JIREČEK (ed.), *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*, Praha 1876.

¹³⁴ P. JÁNOŠÍKOVÁ – V. KNOLL, *Ke kodifikaci*, s. 243–262.

¹³⁵ TAMTÉŽ.

¹³⁶ J. KEJŘ, *Vznik městského zřízení*, s. 113–133.

Tato privilegia lze rozdělit do dvou hlavních skupin. Do té první se řadí privilegia spíše politického zaměření, tedy listiny, které upravovaly správní a soudní poměry. V druhé skupině lze nalézt privilegia především hospodářsko-finančního charakteru, kterými mohou být privilegia tržní, osvobození od určitých dávek komoře či právo takové dávky vybírat.¹³⁷

Jedno z významných privilegií, která Dačice získaly, bylo městské soudnictví, kterému bude věnována zvláštní kapitola. Dále Dačice vlastnily právo odúmrti, jež znamenalo možnost svobodného odkazování majetku. Získaly ho již za prvního majitele z rodu Krajířů z Krajků. O jeho nadání je však pouze zmínka až z privilegia jeho synů z 27. února 1498, kde toto právo potvrdil a rozšířil. Rozšířili ho tak, že každý měšťan mohl svůj majetek odkázat komukoli bez ohledu na příbuznost. Každý mohl stanovit poručníky pro své děti nebo odkázat majetek svým pacholíkům či děvečce, tedy dětem, které u něj pracovaly a toto dědictví jim mělo být vydáno až v dospělosti.¹³⁸ Privilegium znovu potvrdila Kateřina Krajířová v listině z roku 1601.¹³⁹

Jedním z dalších bylo privilegium zabývající se péčí o sirotky, respektive správou jejich majetku po rodičích. Tato ustanovení obsahují listiny z roku 1498 a 1601.¹⁴⁰ Odkázaný majetek a jeho výše byly poctivě zapisovány do městských knih, tzv. sirotčích register. Z Dačic je ovšem dochovaná kniha sirotčích register až z roku 1570.¹⁴¹ Do této nové knihy pak byly přepsány údaje z nějaké starší knihy. Také se mohlo stát, že sirotci byli nezvěstní a nikdo o nich nic nevěděl. V tomto případě byly jejich peníze propůjčeny pro potřeby kostela.¹⁴²

Dačice se ale nezaobíraly jenom péčí o sirotky, ale staraly se i o staré, nemocné a chudé spoluobyvatele. Proto také vznikl špitál pravděpodobně ve 14. století a do správy města přešel po husitských válkách a zastával i funkci starobince. Bohužel z Krajířovské doby se nedochovaly informace o jeho chodu, ale podle artikulů řezníků z roku 1526 mělo

¹³⁷ P. JÁNOŠÍKOVÁ – V. KNOLL, *Ke kodifikaci*, s. 243–262.

¹³⁸ Chlapec dospíval v 18 letech a dívka v 15 letech; J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 98.

¹³⁹ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 81–84.

¹⁴⁰ TAMTÉŽ, s. 36.

¹⁴¹ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, inv. č. 80, sirotčí registra.

¹⁴² TAMTÉŽ.

být zabavené maso z nehodného dobytka dáno do špitálu. Pravděpodobně se tak činilo i v případě zabaveného nehodného chleba.¹⁴³

Další významné privilegium, které poddanská města měla, bylo privilegium na konání trhů. Tržní privilegia se nejvíce rozvíjela právě na konci 15. a dále pak v 16. století, kdy byla podporována i vrchností, která z nich samozřejmě také profitovala.¹⁴⁴ Jinak tomu nebylo ani v Dačicích, jejichž první výroční trh se konal na den sv. Vavřince. Od koho ho ale dostaly, není známo. Tento trh pravděpodobně pocházel z časů pánů z Hradce, nejspíše ale již z předhusitských dob. Stejně tak týdenní trh s obilím je s největší pravděpodobností starší než první zmínka o něm z roku 1540.¹⁴⁵ Další výroční trh Dačice získaly na přímluvu Wolfganga Krajíře od Jiřího z Poděbrad roku 1464 na den sv. Mikuláše a dva dny následující.¹⁴⁶ Na třetí jarmark udělil Dačicím privilegium listinou ze 4. listopadu 1562 Ferdinand I. Znovu také potvrdil a povolil konání týdenních trhů na obilí, konaných každou sobotu.¹⁴⁷ Tato privilegia byla ještě dvakrát potvrzena Maxmiliánem II. 29. prosince 1565 a později dále Rudolfem II. 31. prosince 1582.¹⁴⁸

Díky tomu, že Dačice mohly konat trhy, mohly také vybírat tzv. měřičnou daň, která se odváděla z každé měřice obilí či jiného zboží měřeného na měrice, která se na trhu prodala. Toto právo bylo potvrzeno ve výše zmíněných privilegiích Maxmiliána II., Rudolfa II.

O ceších a řemeslnících se v Dačicích dozvídáme až od 16. století, i když je pravděpodobné, že zde působily již dříve.¹⁴⁹ Jako řemeslníci se zde objevovali například řezníci, pekaři, hrnčíři, soukeníci, tkalci, sedláři, mydláři, ale také i barvíři či kožešníci.¹⁵⁰ Další řemesla lze vysledovat pomocí příjmení některých majitelů domů, jako byli pasíř, mečíř, provazník, řemenáč, punčochář či sedlář.¹⁵¹

¹⁴³ TAMTÉŽ, Cech řezníků Dačice, inv. č. 1, též J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 99.

¹⁴⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk*, s. 145–146.

¹⁴⁵ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 47.

¹⁴⁶ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 55.

¹⁴⁷ F. KRÍŽEK, *Dačický listinář*, s. 53.

¹⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 57.

¹⁴⁹ Více Z. WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*, Praha 1909; TÝŽ, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století*, Praha 1906.

¹⁵⁰ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Cech barvířský, inv. č. 2; TAMTÉŽ, Cech kožešnický, inv. č. 2.

¹⁵¹ F. KRÍŽEK, *Jmenný materiál v „Radním manuálu města Dačic“ z let 1545/50–1631*, Časopis Rodopisné společnosti v Praze 14, 1942, s. 83–99.

Nejstarší zmínka o ceších je o řeznickém cechu.¹⁵² Pochází z roku 1526 a patří mezi nejstarší známé v poddanských městech na Moravě.¹⁵³ V říjnu tohoto roku udělil Jindřich Krajíř dačickým řezníkům artikule, podle kterých se měli řídit. Artikule měly 13 článků a obsahovaly ustanovení o vnitřní organizaci cechu, zásobování města masem a povinnostech řezníků vůči vrchnosti. Dačičtí také měli právo kupovat maso od řezníků na váhu podle své potřeby. Na správnou váhu dohlíželi dva muži. Na trzích směli prodávat pařené maso, pečené či vařené hovězí pouze řezníci. Pečetidlo dačických řezníků pochází z roku 1601.¹⁵⁴

Členové cechu si volili cechmistry, kteří byli potvrzeni purkmistrem a konšely. Cechmistři měli v rámci cechu ještě soudní a rozhodčí pravomoc. Dohlíželi také na poctivost řezníků a urovnávali případné vzniklé spory.¹⁵⁵ Noví mistři byli přijímáni dle rozhodnutí cechmistrů a mistrů. V případě, že mistr zemřel a měl syny stejného řemesla, měl otcův krám připadnout staršímu. Pokud i mladší měl zájem, mohl si krám přistavět. Jestliže zemřelý mistr neměl syna stejného řemesla, krám dědila jeho žena, která si tam ponechala tovaryše a pokud se dále vdala za stejného řemeslníka, krám mohl využívat on.¹⁵⁶

Dalším řemeslem byli pekaři. O nich se lze dozvědět v polovině 16. století z radního manuálu, ale nikde zde není potvrzeno, že měli samostatný cech. V Dačicích se nacházela i řemesla, která se zabývala ošacením a obutím, jako byli tkalci,¹⁵⁷ soukeníci a ševci. Tkalcovské artikule, které udělil Oldřich Krajíř, se ovšem dochovaly jen v opise. Další cechovní artikule udělil Oldřich Krajíř 27. června 1592 dačickým soukeníkům. V roce 1562 potvrdil Ferdinand cechovní artikule barvířům pro celé České království a Markrabství moravské. Kožešníci také patřili mezi významné cechy a v Dačicích byli ustanoveni až

[<http://www.historie.hranet.cz/heraldika/crsc/crsc1942-4.pdf> – odkaz funkční ke dni 13.4.2016]

¹⁵² SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Cech řeznický, inv. č. 1.

¹⁵³ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 101; František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a v první polovině 16. století*, Praha, 1959, s. 71.

¹⁵⁴ Průměr pečetní desky 60 mm, v pečetním poli jsou dva lvi ve skoku stojící proti sobě a každý z nich drží řeznickou sekyru. Mezi lvy je dole pětিলistá růže a nahoře pěticipá korunka. Na opisu je PECZET*RZEZNICKA*Z MĚSTA*DACZIC*LETA*PANE*1601; J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 103.

¹⁵⁵ TAMTĚŽ, s. 101.

¹⁵⁶ TAMTĚŽ, s. 102.

¹⁵⁷ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Cech tkalcovský, inv. č. 4.

listinou cechovních artikulí s pečetí v roce 1585.¹⁵⁸ O dalších řemeslech a ceších se lze také dozvědět díky sporům, které jejich členové vedli.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Průměr 35 mm, v pečetním poli po stranách vykrojený dělený štít s cechovním znamením – dolní část potažená kožešinou a v horní části je holubice, která drží v zobáčku ratolest. Na opisu je *MISTRI*REMESLO*KOZISNICK MIEST TACITZ; J. BISTRICKÝ, s. 105.

Městské soudnictví

V českém státě se zprvu soudnictví provozovalo výhradně na panovníkově dvoře. Později vznikl i dvorský soud, který byl příslušný pro všechny obyvatele země. V druhé polovině 13. století se soudnictví začalo osamostatňovat a dvorský soud začal řešit záležitosti lenní a odúmrtí. Dále se rozšířily i soudy v centrech hradské správy a vrchnostenské soudy. Rozvoj soudní sféry zastavila husitská revoluce. V roce 1517 byla podepsána Svatováclavská smlouva, která stanovila, že měšťané patří před městské soudy a šlechta před zemské soudy.¹⁶⁰ Dalším soudem byl komorní soud, který vznikl na popud panovníka Václava IV., jelikož zemské soudy začala ovládat šlechta. Ale i tento soud postupně spadal pod vliv šlechty a předsedou se stal nejvyšší hofmistr. V roce 1548 vznikla instituce, ke které měla směřovat odvolání od všech ostatních soudů v Čechách. Byl jím apelační soud. Bohužel panovníkův záměr nebyl prosazen, a tak se k němu odvolávaly pouze české městské soudy.

V době zakládání měst ve 13. a 14. století si zakladatelé v soudnictví přirozeně vyhradili vlastní vliv a všechny důležité rozepře soudila vrchnost města a krále zastupoval podkomoří. Menší rozepře soudil městský soud v čele s rychtářem.¹⁶¹ Ten zasedal v čele několika druhů soudů. Jedním z nich byl zahájený,¹⁶² který byl zahájený ceremoniálem a konal se veřejně čtyřikrát ročně o suchých dnech.¹⁶³ Dále na něj navazoval zavitý soud neboli posudek,¹⁶⁴ jenž vyřizoval záležitosti, které nebyly na zahájeném soudu dořešeny či méně důležité. V době trhů se pak konaly soudy denní, které řešily drobné přestupky. Důležitou roli hrál stejně jako u zemského sněmu sbor přísazných vybraných ostatními a králem potvrzených, kteří svou funkci stvrzovali přísahou. Měli úlohu úředních svědků při nesporném řízení a vlastních nálezců práva při řízení sporném.¹⁶⁵

Rychtáře ovšem pomalu v 15. a později spíše v 16. století nahrazovala postupně městská rada s konšely. Toho si lze všimnout i v dačické soudní knize, kde ve sporech z let

¹⁶⁰ J. FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 2007, s. 15.

¹⁶¹ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 139.

¹⁶² Iudicium bannitum, contestatum, vigorosum, TAMTÉŽ.

¹⁶³ V menších městech se mohl konat jenom jednou ročně, TAMTÉŽ.

¹⁶⁴ Subiudicium, iudicium peremptorium, cauda iudicii, TAMTÉŽ.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ.

1561-1565 začíná zápis oslovením „*pane rychtáři*“, ale později se změnou městské správy, kdy rychtář ustupuje do pozadí, se používá oslovení „*pane purkmistře a páni starší*“.

Jednání rad se zapisovalo do radních protokolů, které mohly obohatit i údaje ze smolných knih. Spory mohly být nadále zapisovány do soudních knih. Tak tomu bylo například v Dačicích. Zajisté je možné se něco dozvědět i z korespondence rad, která mohla být zaznamenána jako koncepty v registrech.¹⁶⁶

Dačice získaly své privilegium týkající se soudu 31. prosince 1582, kdy jim ho udělil císař Rudolf II. V privilegiu je ovšem psáno, že se dačickým potvrzuje právo, jak ho od starodávna zachovávali. Tudíž pravděpodobně toto privilegium Dačice už vlastnily a Rudolf ho pouze potvrdil.¹⁶⁷ Ačkoli byly Dačice na Moravě a moravská královská města si odvolací právo zachovala, tak Dačice se musely odvolávat k apelačnímu soudu na Pražský hrad pod pokoutou 100 kop českých grošů.¹⁶⁸ Pravděpodobně tomu bylo tak z toho důvodu, že Jihlava, do jejíhož právního obvodu původně zřejmě Dačice patřily, ztratila svá odvolací práva. Dačice měly jeden z 200 hrdelních soudů na Moravě.

Stejně jako u jiných městských soudů i zde předsedal rychtář. V 16. století se ale dostává do pozadí a městskému soudu předsedal purkmistr s konšely, jim bylo také privilegium Rudolfa II. adresováno.

Jedním ze symbolů dačického soudního práva byla ruka s mečem, která se vyvěšovala na staré radnici při jarmarcích a upozorňovala na to, že každý bude za špatné činy potrestán. Dalším z významných symbolů je z přelomu 17. a 18. století soudní kříž, který sloužil jako přísežný. Pomůcky k výkonu trestů, jako byly pranýř a šibenice, se v Dačicích také nacházely a byly odstraněny v roce 1789. Pranýř stál na náměstí pod radnicí. Původně byl jednoduchý, ale na vyobrazení dochovaných z roku 1727 byl už opatřen sochou. Šibenice se pak nacházela na popravišti, které leželo u silnice směrem na Jemnici, původně nazýváno Na spravedlnosti, později Šibeniční vrch.¹⁶⁹ Šatlavu bychom našli na radničním dvoře, kde stála jako samostatná budova a katovna se nacházela v domě č. 3 v dnešní Antonínské ulici.¹⁷⁰

¹⁶⁶ J. FRANCEK, *Zločin a trest*, s. 39.

¹⁶⁷ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 68.

¹⁶⁸ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 95.

¹⁶⁹ J. FRANCEK – T. ŠIMEK, *Hrdelní soudnictví*, s 37.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ, s. 31.

V archivu města se dochovala soudní kniha, do které byly zapisovány spory řešené u městského soudu v Dačicích od roku 1561 do počátku 17. století. Bližšímu rozboru knihy se bude věnovat následující kapitola.

Řešení sporů

Spory, které se dostaly před městský soud, mohly být řešeny ve dvou procesech, a to buď v akuzačním čili civilním, nebo inkvizičním čili trestním.¹⁷¹

Akuzační řízení se zahajovalo na základě soukromé žaloby a sporné strany během něho vystupovaly před soudy v rovnocenném postavení. Řízení bylo veřejné. V rámci něho probíhalo ještě důkazní řízení, v němž se používaly důkazní prostředky. Takovýmito prostředky byly svědecké výpovědi či listinné doklady. Soudní rozhodnutí mohlo znít jako krátkodobé uvěznění, zaplacení pokuty nebo dohoda mezi oběma stranami o náhradě škod. Zásady tohoto procesu kodifikoval Koldínův městský zákoník.¹⁷² Obviněný mohl být rozhodnutím soudu předán také k útrpnému výslechu, tzn. začal být souzen v rámci inkvizičního soudního řízení.¹⁷³

Závažnější případy byly u některých městských soudů řešeny v rámci tzv. hrdelního soudnictví a byly projednávány v trestním (tzv. inkvizičním) typu procesu. Tento proces byl zahajován na základě žaloby ex offio, tedy ve veřejném zájmu. Obžalovaný stál vůči žalobci, který byl totožný se soudcem, ve fakticky nerovnoprávném postavení. Tato forma řízení zahrnovala vyšetřování trestného činu. Hlavním důkazem bylo vlastní přiznání, k jehož vynucení se jako mimořádný prostředek využívala tortura. O průběhu takovýcho řízení najdeme záznamy především v tzv. smolných knihách či v dalších obsahově blízkých písemnostech, např. smolných spisech, knihách snižených osob.¹⁷⁴ V českém trestním právu se začal inkviziční proces na úkor akuzačního procesu prosazovat od první poloviny 17. století až do vydání Tereziány.

¹⁷¹ Blíže J. FRANCEK, *Zločin a trest*; TÝŽ, *Zločin a trest v Pardubicích*; P. KREUZ, *K charakteristice*; TÝŽ, *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbělohorských Čech (příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích v raném novověku)*, Documenta Pragensia 23, Praha 2004, s. 123–162.

¹⁷² J. FRANCEK, *Zločin*, s. 34.

¹⁷³ P. KREUZ, *K charakteristice*, s. 77.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 87.

Vnější a vnitřní rozbor pramene

Prameny, které se především k neurozeným osobám žijícím v raném novověku dochovaly, jsou vhodným materiálem pro studium konfliktů či sporů. Avšak kolik sporů a konfliktů zůstalo nezaznamenáno, protože je stihl urovnat městský rychtář na místě či se situace uklidnila samovolně, nelze dnes bohužel zjistit.¹⁷⁵ Přesto bylo ale velké množství konfliktů zapsáno do nemalého počtu různých městských knih, které byly právě pro tento účel zakládány.

Jednou z těchto knih v Dačicích byla již zmiňovaná soudní kniha, jejímuž rozboru se bude věnovat další část práce.¹⁷⁶ Dačická soudní kniha má rozměry 29x20x5,5 cm a je svázaná v hnědých deskách, které jsou tvořeny papírem. Desky jsou velice zachovalé, takže lze předpokládat, že nejsou původní z 16. století, ale že byla kniha nově svázaná. Pravděpodobně se tak událo k Národní výstavě československé v Praze roku 1895. O výstavě najdeme zmínku hned na předešlé přední desky, kde je štítek se signaturou. To, že byla kniha znovu restaurována, lze poznat i z toho, že jednotlivé listy jsou sešity poměrně hluboko a při rozevření knihy na některých místech je spojen i text a stává se tak špatně čitelným. Na hřbetu knihy je v horní části zlatým písmem „*Soudní kniha, Výpovědní zpráva od roku 1561*“. V dolní části je štítek s číslem 22. Přední strana desek je prázdná pouze se štítkem „*Městské muzeum v Dačicích, Soudní kniha 1561*“, na zadní straně se nic nenachází. Na druhém listu předsádky se dále nachází štítek s označením, kde byla kniha v 19. století uložena.¹⁷⁷ Titulní strana obsahuje název knihy, rok vzniku, písášskou značku a jména primátorů:¹⁷⁸

Výpovědní zpráva

Fasc[ikl] II.

1561

1638

Druhý úřad obnoven, jsa osoby tyto:

¹⁷⁵ K. POLESNÝ, *Manuál*, s. 180.

¹⁷⁶ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Soudní zápisy 1561–1787, kniha č. 22.

¹⁷⁷ *Městské muzeum a galerie v Dačicích, č. 79, Soudní kniha města Dačice.*

¹⁷⁸ Primátoři: Eliáš Mikšmelzer (1621–1624, 1635), Matěj Kapeta (1633, 1655, 1663–1671), Jiřík Tlučbaba (1642), Tomáš Mizelberger (1632–1639), Filip Prat (1640), Florian Sup (1634), Blažej Vališ (1636–1637, 1641), Pavel Staňků (1638), J. BERINGER–J. JANOUŠEK, *Město*, s. 33.

Za primátora Eliáš Mikšmelzer

Matěj Kapeta

Jiřík Tlučbaba

Tomáš Mizelberger

Filip Prat

Florian Sup

Blažej Vališ

Matěj Rychtář Šimon Sejdnykl

Daniel Sejdnykl Pavel Staňků

Mikoláš Korbel

Jiřík Pfeffer

Jiřík [?]¹⁷⁹

Na druhé straně je záznam z roku 1690, jenž vypráví o požáru, který ve zmiňovaném roce zničil téměř celé renesanční náměstí v Dačicích: „*Léta páně 1690. Dne 9. Máje o 1 hodině po půlnoci vznikl oheň u nás v Dačicích, kdežto na horním i dolním [?] 80 domů v prach a popel obráceno bylo, jakož i farního kostela sv. Vavřince věž až po zvony shořela, panenský dům, dolní dvůr a pivovar*“.¹⁸⁰

V knize jsou použity dva druhy foliace. První starší foliace označuje listy v pravém horním rohu a značí i prázdné listy jako například list 33. Je zde ale také vynecháno číslo 44, a tudíž za číslem 43 následuje číslo 45. Tato starší foliace začíná až od druhého listu, vynechává tedy titulní list. Novější foliace je psána tužkou v pravém dolním okraji stránky a označuje každou stránku, na které se nachází text. Prázdné stránky foliovány nejsou.

Vznik knihy je datován k roku 1561. Ovšem první záznam je z roku 1562. Poté následuje nedatovaný záznam. Dále bylo do knihy zapisováno chronologicky od roku 1561. Kniha je mezi léty 1561–1614 psaná česky. Tato část knihy je psána bastardou a novogotickým písmem. České zápisy jsou několika stránkové výpovědi. Německy psané zápisy jsou z 18. století, přesněji z let 1783–1787. Jedná se o kratičké záznamy psané novogotickým písmem.¹⁸¹ Období mezi léty 1614–1783 není v knize nijak zaznamenané.

¹⁷⁹ Dále je na titulní straně připsán letopočet 1565.

¹⁸⁰ SOka Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha č. 22, titulní strana.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, fol. 148–154.

Do knihy zapisovalo několik písařů. Jediný známý písař byl Vít Bydžovský, jehož značka WB nebo VB se v knize často vyskytuje a lze ho poznat podle velice úhledného písma.¹⁸² Jeho písařskou značku můžeme nalézt dále v radním manuálu, dačickém graduálu či v sirotčích registrech. Původně byl písařem školský rektor, ale od roku 1581 nebo 1582 si už Dačice pravděpodobně mohly dovolit písaře, kterým byl právě Vít Bydžovský. Další písařská značka, která na Víta Bydžovského navazuje, je PS. Jméno tohoto písaře ovšem není známé. Do soudní knihy začal zapisovat v roce 1588. Vyskytují se zde i další dvě písařské ruce. Ty se ovšem nepodařilo identifikovat.

Některé roky jsou v knize zaznamenány okrasným knižním písmem.¹⁸³ Jednotlivé záznamy jsou psané na nové stránce. Někdy mohou být od sebe odděleny točenicí a v některých případech volně navazují na záznamy předchozí bez jakéhokoli oddělení.

¹⁸² TAMTÉŽ, fol. 30, 89.

¹⁸³ TAMTÉŽ, fol. 12, 25, 31, 35, 38, 43, 60, 69.

Typologie sporů

V této kapitole budou nastíněny spory zaznamenané v dačické soudní knize, které budou následně rozděleny do několika skupin. K tomu, aby jednotlivé případy mohly být rozdělené do kategorií, je nutné různé typologie představit a říct, která bude pro tento výzkum nejlepší. V českém prostředí je téma kriminality a soudních sporů velice oblíbené. A tak není divu, že typologií lze zde nalézt hned několik. První z nich vytvořil Karel Malý, jehož výzkum byl zaměřen na trestní právo. Studoval a rozdělil případy řešené zemskými i městskými soudy na několik skupin:¹⁸⁴

1. delikty proti státu,
2. delikty proti právnímu řádu,
3. delikty proti vlastnictví,
4. delikty proti životu a zdraví
5. delikty proti osobním právům (osobní svobodě, cti, manželství).

Tuto typologii později využil také Petr Kreuz, který se zabýval případy řešenými komorním soudem v první polovině 16. století.¹⁸⁵

Dalším významným badatelem v této oblasti je Jaroslav Pánek, který si vytvořil vlastní typologii sporů.¹⁸⁶ Cílem jeho zájmů bylo hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách a jeho typologie vypadá takto:

1. činy proti oficiální ideologii,
2. činy proti panovníkovi a státnímu zřízení,
3. činy proti pozemkové vrchnosti,
4. činy proti místní administrativě,
5. činy proti životu a zdraví,
6. činy proti majetku,
7. činy proti cti,
8. činy proti mravnosti.

¹⁸⁴ K. MALÝ, *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*, Praha 1979, s. 28.

¹⁸⁵ P. KREUZ, *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526–1547*, Praha 2000.

¹⁸⁶ J. PÁNEK, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy)*, ČsČH 32, 1984, s. 712–713.

Tuto typologii později použil například Jaroslav Čechura, jehož tématem byla kriminalita v novověku na jihočeských panstvích.¹⁸⁷ Bohužel je toto členění zaměřené pouze na trestněprávní agendu, proto bylo zapotřebí ještě typologie i s civilněprávní agendou.

O tuto typologii se postarala Tereza Siglová, jenž se zabývala spory mezi obyvateli městeček na pardubickém panství, vychází z Pánkovy typologie a její členění vypadá takto:¹⁸⁸

Trestněprávní spory

1. urážka autority
 - a) panovníka,
 - b) vrchnostenského úředníka,
 - c) duchovní osoby, rouhání,
 - d) městské rady nebo rychtáře,
 - e) cechovní organizace,
2. spory o čest,
3. násilné spory (výtržnosti, ublížení na zdraví, zabití a vražda),
4. majetkové (krádeže, loupeže, podvod, pytláctví, zpronevěra),
5. zásadní porušení soužití
 - a) útok nebo vyhrožování útokem,
 - b) žhářství nebo vyhrožování žhářstvím,
 - c) činy proti mravům (smilstvo, svedení) a manželské spory.

Civilněprávních spory

1. majetkové – a) dluhy, obstavuňk,
 - b) dědictví,
 - c) škody na majetku,
 - d) užívací právo,
2. procesní pře,
3. pracovní.

¹⁸⁷ J. ČECHURA, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008.

¹⁸⁸ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 88–89.

A právě tato typologie je tím vhodným příkladem pro tento výzkum. V dačické soudní knize se totiž nacházejí spory jak trestněprávní povahy, tak civilněprávní, a díky ní se tedy pokusím spory mezi dačickými měšťany přiblížit.

Ne vždy se ale podaří jednotlivé typy přesně rozdělit. Některé spory totiž mohou protínat více typů nejen v rámci civilněprávních či trestněprávních, ale také skrz tyto dvě hlavní skupiny. Což by mohlo nastat především ve sporech o čest, neboť nářky cti často vyvrcholily rvačkami a ublížením na těle, a docházelo tak k jejich prolínání s násilnými spory.¹⁸⁹ V dačické soudní knize tomu například bylo ve sporech o ublížení na zdraví, které patří do trestněprávních případů, ale navazuje na ně později spor o peníze, které byly vynaloženy na léčbu zraněného.

Aby bylo možné jednotlivé případy rozdělit do již vytyčených typů a podtypů, je zapotřebí zjistit, co bylo hlavním předmětem projednávání u městského soudu. V případech, které prolínají více typů, byla hlavním ukazatel právě žaloba. Některé spory bohužel ani přes tuto typologii nebylo možno zařadit. Mohly to být obecné záležitosti, které neměly konfliktní charakter, ustanovení městské rady či vrchnosti, nebo se nepodařilo identifikovat, o jaký spor jde. V soudní knize se jich ovšem vyskytuje pouze minimální množství. Proto pro celkový výzkum nehrají velkou roli.

Před rozdělením a naznačením četnosti jednotlivých sporů, je také důležité si uvědomit, že v soudní knize nejsou ani zdaleka sepsány všechny spory, které ve sledovaném období v Dačicích řešili. Mnoho sporů se do knihy nezapisovalo, jelikož se před soud ani nedostaly. Mohly se urovnat mimosoudně či je hned na místě vyřešil rychtář.

Nyní, když jsou vymezena všechna pravidla pro zkoumání sporů, lze je začít rozdělovat do jednotlivých skupin. Celkově se v knize z let 1561–1613 nachází 36 záznamů.

¹⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 89.

Tabulka č. 1

Trestněprávní				
Urážka autority	Spory o čest	Násilné spory	Majetkové s.	Zásadní porušení soužití
0	3	8	4	0
CELKEM	15			

Tabulka č. 2

Civilněprávní		
Majetkové	Procesní	Pracovní
18	0	1
CELKEM	19	

Tabulka č. 3

Ostatní	2
----------------	---

Při srovnání jednotlivých tabulek je zřejmé, že rozložení jednotlivých typů sporů je velice vyrovnané. Civilněprávních případů se v knize nachází necelých 53 %. Trestněprávní pak zabírají 42 % a ostatních nalezneme zanedbatelných 5,5 % z celého množství záznamů v soudní knize. Ty do výsledných počtů různých případů nebudou zařazeny. Bude zpracováno 34 případů.

V následující tabulce je možné si prohlédnout, v jakých letech bylo do knihy zapisováno nejvíce, v jakých nejméně a ve kterých letech do knihy nebyl zapsán jediný záznam. Jeden záznam je ovšem nedatovaný. Vzhledem k tomu, že se nachází mezi lety 1561–1562, lze předpokládat, že pochází z těchto let. Nejvíce sporů se tedy řešilo v letech 1562 a 1592, celkem tři. Jak z tabulky vyplývá, nejednalo se o žádnou pravidelnost a mnohokrát se stalo, že do soudní knihy nebyl zapsán jediný případ. To ovšem neznamená, že by v té době dačičtí žádné spory mezi sebou neměli, ale jak již bylo řečeno, ne všechny spory se dostaly před soud, a proto nebyly do soudní knihy zapisovány.

Tabulka č. 4

Četnost sporů v jednotlivých letech			
1561	1	1583	1
1562	3	1584	2
1563	1	1585	0
1564	0	1586	0
1565	0	1587	0
1566	1	1588	2
1567	1	1589	1
1568	2	1590	0
1569	0	1591	3
1570	0	1592	0
1571	2	1593	0
1572	1	1594	0
1573	0	1595	1
1574	0	1596	0
1575	2	1597	1
1576	0	1598	0
1577	2	1599	2
1578	0	1600	0
1579	1	1601	0
1580	0	1602	1
1581	1	1603–1612	0
1582	0	1613	2

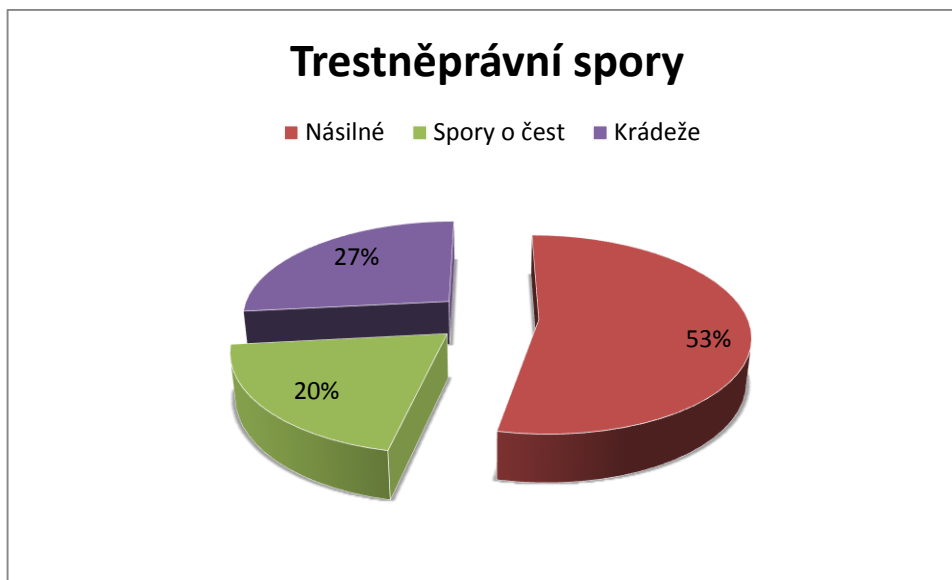
Nejobsáhlejší skupinou byly civilněprávní spory, kterých se v knize nachází 19. Ty je možné je nadále rozdělit do několika podkategorií. Nejvíce těchto sporů se týkalo majetkových pří, jako byly dluhy, kterých se v knize nachází dvanáct. Dědictvím se zabývaly čtyři záznamy a další dva záznamy se zabývaly užívacím právem.

Druhou skupinou jsou trestněprávní spory. Do této skupiny také patří nejzajímavější případy, kterým bude dále věnována pozornost. Opět se zde nalézají několik podskupin, jakou jsou například majetkové spory – krádeže, zpronevěra či podvod, které v knize nalézají čtyři. Jsou zde zapsány i tři spory o čest, ale nejvíce sporů v této skupině případů jsou záznamy zabývající se ublížením na zdraví či dokonce vraždou.

Trestněprávní spory

V následující kapitole budou představeny trestněprávní spory. Bude zajímavé sledovat, jaké procentuální zastoupení měly jednotlivé druhy trestněprávních sporů. Některé případy budou přiblíženy konkrétněji.

Tabulka č. 5

Nejpočetnějšími případy, které se v daném období před městským soudem v Dačicích řešily a je možné je zařadit do trestněprávní skupiny případů, byly případy zabývající se násilnými spory. Patřily k nim rvačky, zbití, ublížení na zdraví či zabití. V pramenech byly označovány jako „rvačka“, „výtržnost“, „škoda na zdraví“, „zbití a zsekání“, „úraz“, „zabití“ či „mord“.¹⁹⁰ V dačické soudní knize se vyskytovalo osm násilných sporů, což činí 23,5 % z celkového počtu případů a 53 % z trestněprávních sporů. Tyto výsledky lze porovnat s prací Terezy Siglové, která zpracovávala spory v městečkách na pardubickém panství v 16. a 17. století. Násilné spory v jejím výzkumu zaujímaly 8,7 % ze všech sporů a 14,8 % ze skupiny trestněprávních sporů.¹⁹¹ Je potřeba si uvědomit, že se jedná o výzkum z let 1540–1700 a týká se přibližně 642 sporů.

¹⁹⁰ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 96.

¹⁹¹ TAMTÉŽ, graf č. 3 a 5.

Většina případů se stávala u hospodských rvaček či napadení pod vlivem alkoholu.¹⁹² Tak například v roce 1566 žaloval pan Šťastný z Telče na Pavla Zelenku z Dačic, že mu zlámal nohu. Mělo se tak stát v době masopustu, kdy spolu Šťastný a Pavel Zelenka popijeli u Jana Kříže.¹⁹³ Po vypití nemalého množství vína mělo dojít k rozeprá, kterou si pánové vyšli vyřešit ven ze světnice, a zde podle Šťastného došlo k napadení. Údajně na něj Zelenka skočil a zlomil mu nohu.¹⁹⁴ Na to Pavel Zelenka bránil slovy, že Šťastný upadl sám, jelikož byl opilý.¹⁹⁵ Tedy pravděpodobně si zlomeninu způsobil vlastním zaviněním. Rozsudek soudu byl k prospěchu Zelenkovi a z činu nebyl povinen odpovídati.¹⁹⁶

Další podobný spor se před dačický soud dostal v roce 1567, kdy se potkal Mikuláš s Bartošem Kalousem u Dačic. Bartoš ho zavedl na stezku, kde Mikuláše zmlátil.¹⁹⁷ Na to Bartoš Kalous odpověděl, že se chtěl pouze bránit a že ho Mikuláš napadl jako první.¹⁹⁸ Dále záznam pokračuje výpověďmi svědků jedné i druhé strany. Soud nakonec rozhodl, že se mají přátelsky domluvit. Ale až do vykonání rozsudku nebyli rukojmí zatím propuštěni.¹⁹⁹

¹⁹² Více o hospodských rvačkách Aleš STEJSKAL, *Hospoda raného novověku: Příklad posledních Rožmberků*, in: Průvodce po budějovických hostincích a kapitoly z jihočeské pivní historie, Česká Budějovice 1999; Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, I.*, Praha 1890; TÝŽ, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, II.*, Praha 1892.

¹⁹³ „[Ž]e jest ten tejden za masopusta tohoto i minulého Šťastnému se přitrefilo, byvše spolu u Jana Kříže týž zde v Dačicích a Pavlem Zelenkou na pití“; SOka Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha č. 22, fol. 25.

¹⁹⁴ „[T]ehdy jest Pavel Zelenka obrátivši se zase za Šťastným, skočil k němu, když byl dobře podál od něho, a tak se ho chytil a jeho v znak převrátil a tu jest jemu nohu zlámal“; TAMTÉŽ, fol. 25.

¹⁹⁵ „[I] šli [j]sme od Kašpara a když bylo před Wolfa Bednáře, Šťastně jsa opilý upadl dosti hrubě [...] a v tom nějaký dřevo leželo a svým jako krokem přes ně Šťastněj upadl jsa obtížen trunky“; TAMTÉŽ, fol. 25–26.

¹⁹⁶ „Pavel Zelenka není povinen Šťastnému z toho odpovídati“; TAMTÉŽ, fol. 26.

¹⁹⁷ „[Š]el si Mikuláš domu, tehdy j[es]t se zastavil u města, sedl a Bartoš Kalous k němu přišel a řekl: co tu děláš. Mikuláš mu pověděl: čekám na bratra svého a na švagra. A Bartoš mu řekl: pojd' se mnou, ukáži já tobě, vyhneš blátu čistu stezku. A tak j[es]t šel Mikuláš s ním a vyvedši jej, kde se mu dobře vidělo, řekl Bartoš Mikulášovi: povišli Mikuláši, když [j]sem u vás sloužil, kterak jste mi tam dělávaly, protože já musím to připomenouti. A tak vytrhši kord, sekal jest Mikuláše [...] jen usekavši i o zdraví připravše a za umrlého tu odešel, k čemu jest se sám přiznal“; TAMTÉŽ, fol. 27.

¹⁹⁸ „[O]n jest mne vedl nad zahradu nad kostel. Já jsem mu pověděl: Mikuláši však zde nešenkuji, to než jsem já to jako propověděl, on j[es]t se mne chytil kordu mého, já sem ho prosil nejednou než několikrát, nejvýše pro Pána Boha, v tom j[es]t mi vzal mošničku z kordu, strhši mi ji dolů, uhodil mě, chtěje abych mu kord svůj pustil. Já jsem nechtěl pustiti“; TAMTÉŽ, fol. 27.

¹⁹⁹ „Bartoš Kalous z mordu není povinovat odpovídati. Za jakými pak příčinami týž Mikuláš zprvu počátku od Bartoše Kalousa ke zranění přišel, kruntovně se tomu rozuměti nemůže. Však podle vlastních týhož Bartoše Kalouse přiznání, že j[es]t mu to učinil a jej zranil. Má se Bartoš Kalous s týmž Mikulášem o takové zranění skrze přáteli zde v městečku Dačicích slušně urovnati, a jestliže by se skrze přáteli o to urovnati nemohli, právo se žádný straně nezavírá. Rukojmové se nepropouštějí až do té při skonání.“; TAMTÉŽ, fol. 30.

Tímto rozsudkem ale spor neskončil. O rok později musel dačický městský soud opět zasednout a projednávat spor Mikuláše a Bartoše. Tentokrát Mikuláš žaloval Bartoše, aby mu zaplatil 100 kop grošů, protože si musel hradit léčbu toho zranění.²⁰⁰ Rozhodnutí soudu po výslechu všech svědků znělo, že Bartoš Kalous by měl být potrestán vězením čtyři týdny rozděleně jeden týden každého čtvrt roku. Za všechna zranění a škody, které Mikulášovi do té doby vznikly, mu měl zaplatit 60 kop míšenských. Suma byla rozdělena na splátky tak, že deset kop měl zaplatit ve dvou týdnech po výpovědi, pak každý rok po 6 kopách.²⁰¹

Poslední zajímavý spor se stal roku 1571. Toho roku seděli sedláci u Vondráčka a popíjeli. Do toho je obveseloval hudec. To se ovšem nelíbilo přichozímu Janu Blažků z Jindřichova Hradce a Tomášovi Koledovi z Bítova, proto nešetřili slovy. Nevybíravým způsobem oznámili, že se jim to nelíbí. V tu chvíli ale jeden z hostů vzal žejdlík a Jana uhodil. To se nelíbilo Tomášovi Koledovi a dotyčného zbil, až ho málem zabil. Podle soudu by si za svůj čin zasloužil přijít o hlavu, ale nakonec zaplatil „jen“ 30 kop míšenských.²⁰²

Hospodské rvačky patřily k nejpočetnějším případům v dačické soudní knize. Nekončilo ale jenom u rvaček. Jsou zde také vraždy. Jedna z nich, které bude věnován podrobnější popis, se udála roku 1588, kdy Jan Štěrba žaloval na Šimona Soustružníka, že mu zabil syna. Obviněný se pak musel dlouho obhajovat, že se jednalo o nešťastnou náhodu.²⁰³ Další vražda skončila u soudu roku 1613, kdy žalobu podal jistý Šimon. Žalované osoby měly být uvězněné. Jeden z obžalovaných Ozbold se k činu přiznal a skrze přítele chtěl od sebe odvést vinu.²⁰⁴ Bohužel k této druhé vraždě nejsou žádné výpovědi svědků a ani žádné rozhodnutí soudu. Jelikož je to jeden z posledních českých zápisů v soudní knize a v 17. století se do ní zapisovalo jen sporadicky, je možné, že zbytek případu je zaznamenán v nějaké jiné městské knize. Vraždy se tedy ve studované soudní knize vyskytly „pouze“ dvě.

²⁰⁰ „[K]terak jest jej sekal a o zdraví připravil i také vochromil a i o živnost připravil a z takových příčin viní ho ze 100 kop grošů“; TAMTÉŽ, fol. 32.

²⁰¹ TAMTÉŽ, fol. 35.

²⁰² „[M]luviti k nim, že se mezi nás měšťany sedláci třete, jako svině v blátě [...] vytrhši tesák svůj sekal sedláka a byl by je na místě zabil [...] pomínuvše řádu a práva, sám sobě příliš zhruba napravoval, a nic sobě frajunku naváživše, zasloužil, aby svou hlavu ztratil. Zato má on Tomáš Koleda položit 30 kop míšenských“; TAMTÉŽ, fol. 39–42.

²⁰³ TAMTÉŽ, fol. 102.

²⁰⁴ „[S]ám dobrovolně k mordu se přiznal a toho skrze přáteli své a skrze spravedlnosti žádal z jakých příčin takovej mord jesti od něho se stal, že svědky kterýž počátek té rozbroje doslýchaly. Nevinu svou odvésti chce“; TAMTÉŽ, fol. 146.

Druhou nejpočetnější skupinou trestněprávních sporů byly majetkové spory, které se mohly týkat krádeže, loupeže, podvodu, pytláctví či zpronevěry. V Dačicích se tyto případy vyskytly čtyři, což je necelých 12 % ze všech případů a 27 % z případů trestněprávních. Z práce Terezy Siglové vyplývá, že v městečkách na pardubickém panství bylo v letech 1576–1600 více než 23 % těchto případů.

Pro příklad jeden z těchto sporů se odehrál v roce 1583, kdy Florián Kocmánek na místě Kašpara z Horního Radíkova obvinil Vincenta Tesaře kvůli krádeži. Prý se mu stala velká škoda, když ho okradli. Jako důkaz použil to, že Vincentovi jeho manželka říkala, že je zloděj a loupežník.²⁰⁵ Vincenc se samozřejmě bránil a soud byl také na jeho straně.²⁰⁶

Další skupinou trestněprávních sporů byly spory o čest.²⁰⁷ V těchto případech se jedná o slovní nadávky a hanění. V pramenech jsou uvedeny pod výrazy „nářky cti“, „zhanění“, „hanění“, „plundrování“, „nařčení“ apod.²⁰⁸ Koldín rozděluje tyto případy dokonce do dvou skupin, a to na „nářky cti“ a na „zhanění“.²⁰⁹ Rozdíl mezi oběma typy není příliš patrný a oba mohly mít shodný výsledek – poškození, zničení cti a dobré pověsti. V nářku podle Koldína bylo označení protivníka za zrádce, psance, falešníka, pancharta, nařčení z činů proti poctivosti či z podvodného jednání a na rozdíl od zhanění, mohlo k urážce na cti dojít i nepřímo, například písemně.²¹⁰

²⁰⁵ „Florián Kocmánek z Budějovic Moravských na místě Kašpara z Horního Radíkova poddaného urozeného pana pána Václava Hodičského z Hodic a na Rudolci, obvinil jest Vincenze Tesaře ze vsi Valtínova o krádež [...] že j[es]t se témuž Kašparovi veliká škoda na statečku jeho stala a že jemu více než 20 kop pobrali a pokradli a nevědauce, kdoby jemu to učinil, že Anna manželka Vincenze tesaře to muži svému ve vsi Valtínově v krčmě i před krčmou mluvila. Zrádce, lotru, loupežníku nadávala“; TAMTÉŽ, fol. 90.

²⁰⁶ „[Ž]e toho ničemuž nepokazuje, že o svědkům se toho ničeho nenachází, aby Vincenc Tesař Kašparovi truhly, almáry loupati a takové peníze vzíti měl. I jest povinen Kašpar z Radíkova Vincencovi za Outraty a meškání jeho 10 kop položit“; TAMTÉŽ, fol. 95.

²⁰⁷ Ke cti více Rudolf RAUSCHER, *Urážka na cti podle práva zemského*, Bratislava 1928; Jana SCHWALLEROVÁ, „Život a dobrá čest jedním krokem kráčeji“: *Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století*, Kuděj 8, 2006, s. 26–45; Jana ŠENKÝŘOVÁ, *Šlechtické spory o hrdlo, čest a poctivost před manským soudem olomouckých biskupů ve světle „rokové knihy“*, Ročenka Okresního archivu v Olomouci 10 (29), 2001, s. 175–195.

²⁰⁸ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 95.

²⁰⁹ J. JIREČEK (ed.), *Práva městská*, Praha 1876, čl. Q12–36 (O nářku cti); čl. R1–9 (O zhanění), s. 359–371.

²¹⁰ TAMTÉŽ, čl. Q 31, s. 367.

I přesto, že čest byla předpokladem pro utěšené vztahy se sousedy, podmínkou pro úspěch v práci, pro dobrou sňatkovou politiku či získání úřadu v městské společnosti,²¹¹ tak se v dačické soudní knize nacházejí k těmto sporům pouze tři případy. A to je necelých 8 % ze všech deliktů. Ovšem například v práci Terezy Siglové zaujímají spory o čest něco přes 30 %. V rámci trestněprávních případů pak zaujímají spory o čest projednávané před městským soudem v Dačicích 20 %.

První z těchto případů se v dačické soudní knize vyskytuje v roce 1577, kdy Václav Laurenc zhanil Petra Čundrlíka.²¹² U tohoto případu se bohužel nenalézají výpovědi svědků. To ale vynahradí druhý případ, ve kterém je jich poznamenáno hned několik. Jedná se o žalobu z roku 1588, která byla učiněna Linhartem Švecem na Jana Černého „o zhanení“.²¹³ Tak jeden ze svědků Hynek Tesař k Linhartově potřebě dosvědčil, že Černeš nazval Linharta šelmou a zrádcem.²¹⁴ Odpověď od svědka k potřebě Černého byla, že slyšel, jak Švec nadával Černému do šelem.²¹⁵ K vynesení rozsudku této pře došlo až v roce 1589. Poslední spor pocházel z roku 1575. Jednalo se o nařčení z krádeže, kdy Vít Provazník žaloval Jakuba Provazníka, že ho Jakub nařkl z krádeže a že se zlodějem prodávat nechce.²¹⁶

Toto byly tedy případy z trestněprávní skupiny pramenů. Nejpočetnější skupinou byly případy o ublížení na zdraví společně s vraždami. V porovnání například s prací Terezy Siglové se jich v Dačicích vyskytlo skoro o 15 % víc. Je potřeba vzít v úvahu, že práce Terezy Siglové pojímá větší časový úsek. Pravděpodobně si dačičtí měšťané své rozepře urovnávali raději mezi sebou než před městským soudem.

²¹¹ Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003, s. 7.

²¹² „[N]evležitými slovy zhanil lotru, zrádca, šelm a psu starších nadal. Ouřadu Jeho M[ilosto] páně, kterýž j[es]t týž Petr Čundrlík na sobě měl nic nešanoval. Jak jinými slovy potupnými jeho hanil“; SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 76.

²¹³ TAMTÉŽ, fol. 106.

²¹⁴ „To jsem slyšel, že jistě Černeš tesař Linhartovi šelmu a zloděju nadával“; TAMTÉŽ, fol. 107.

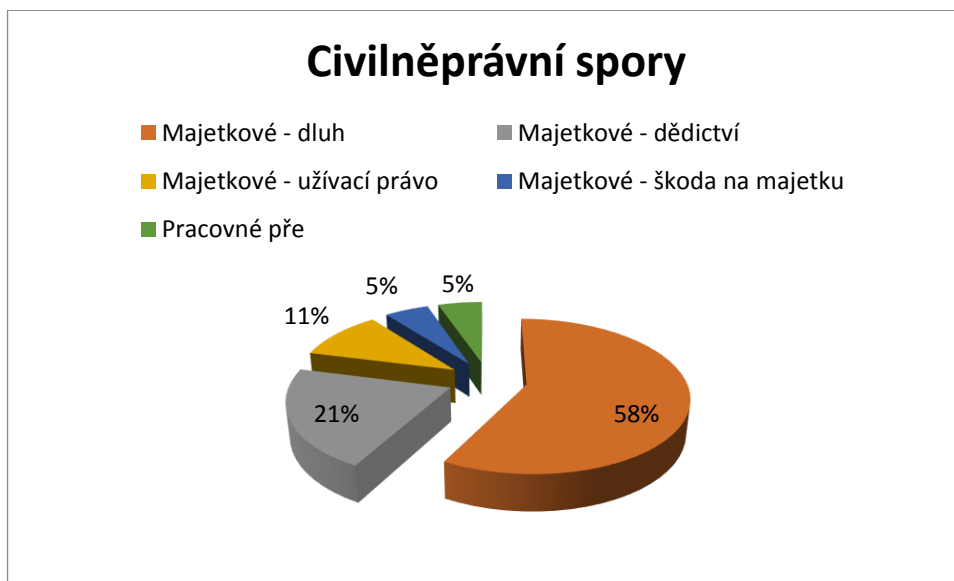
²¹⁵ „[S]tojíce já mezi dveřmi sem slyšela, že jesti Švec pověděl nemám tě za dobrýho než že si šelma a zrádce dokavadž listu od svého pána nepřineseš a týž k tomu jest Jan Černeš povídal, že jestli lepší nežli Švec neloupí pana svého jako on“; TAMTÉŽ, fol. 108.

²¹⁶ „[P]oručil žalovat tomuto jménu a spravedlivému přání na Jakuba Provazníka obyvatele zdejšího. Kterak j[es]t Víta provazníka z Telče nařkl, že by zlodějem býti měl a podle zloděje, že by prodávati nechtěl“; TAMTÉŽ, fol. 69.

Civilněprávní spory

Následující kapitola se věnuje druhé skupině sporů, kterou jsou civilněprávní. Tyto spory nad trestněprávními převažovaly, ale ne o mnoho. Drtivou většinu pak těchto případů zaujímaly spory o majetek, kterých bylo ve zkoumané knize 18, což bylo přibližně 95 %. Poslední spor pojednával o pracovní pře.

Tabulka č.6

Majetkové spory

Ve skupině sporů o majetek se nejvíce objevovaly spory o dluh, kterých se zde nacházelo jedenáct a zabírají 58 % z civilněprávních sporů. Spory o dědictví byly celkem čtyři a zaujímaly kolem 21 %. Pře, které se zabývaly užívacím právem, byly dvě a zahrnovaly asi 11 %. Nalézal se zde i jeden spor týkající se škod na majetku. Ten tedy zabíral 5 % z majetkových sporů. Zjištěné poznatky lze opět porovnat s prací Terezy Siglové, která ve své práci uvádí, že nejpočetnější skupinou případů jsou také majetkové spory, které na pardubickém panství tvořily kolem 84 % procent. V rámci majetkových sporů ovšem nebyly nejpočetnější skupinou dluhy, ale dědické spory, které zaujímaly necelých 29 %. Dále

následují spory o dluhy a užívací právo, které měly shodně po 27 %. Nejméně početnou skupinou byly škody na majetku, které se ovšem v dačické soudní knize nevyskytují.²¹⁷

Obžalováním druhého z dluhu si chtěli žalobci zajistit splacení peněz. Nejčastěji se tak přeli o výši dlužných částek či o výši již splacené sumy.²¹⁸ Soudní cestou si žalobci chtěli zpravidla zajistit splacení peněz, které zapůjčili nebo aspoň náhradu pro případ nesolventnosti dlužníka, například v podobě užívání pozemku. Obžalovaní zase mohli namítat, že dluhy jsou příliš vysoké, proto se touto cestou snažili alespoň o rozdělení splátek do delšího časového období.²¹⁹ Jeden ze sporů řešil například v roce 1561, kdy Franc Čekar žaloval Jana Nosice o 34 kop, jelikož mu prý nezaplátil z prodeje vína.²²⁰

V Dačicích se odehrávalo i nemálo násilných trestných činů, jejichž následky vedly ke vzniku sporů o dluh. Šlo o peníze, které musel zraněný vynaložit na svou léčbu. Tak například roku 1563 jistý Beneš žaloval rychtáři na Pavla Kutmandla, že Kutmandl uhodil Benešova poddaného a chtěl po něm 10 kop za náhradu.²²¹ Původně bylo rozhodnuto, aby se přátelsky dohodnuli. Na to ovšem ani jedna strana nepřistoupila, a tak purkmistr se staršími rozhodl o potvrzení obstávky.²²²

Dluhy, o které se v Dačicích soudilo, nebyly nějak závratně vysoké, v průměru se jednalo o 14 kop grošů. Nejvyšší částka byla 34 kop a nejnižší 9 kop. Pověštinou docházelo k urovnání sporu přátelskou domluvou nebo bylo dlužníkovi stanoveny, v jakých intervalech a kolik má splácet. Tak například musel v roce 1577 rychtář Urban zaplatit 9 kop míšenských ve dvou nedělích.²²³

²¹⁷ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, graf č. 3 a 6.

²¹⁸ TAMTÉŽ, s. 196.

²¹⁹ TAMTÉŽ.

²²⁰ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, fol. 1, 2.

²²¹ „[Ž]e jest jemu žaloval na Pavla Kutmandla, že ho uhodil a že j[es]t hned padl, nevědauc kam se děl, a tu jemu svrchu krev i z úst velice šla [...] a protože pane rychtáři milý Belšl poddaný můj hanebně o svý zdravý přišel, hluchého člověku z něho udělal, nemálo na sebe na hojení vynaložil. A posavad služebníkem nic urovnáno není, k zaplacení 10 kop na právu od týhož Pavla žádal“; TAMTÉŽ fol. 12.

²²² „Pan purkmistr a páni starší na to výpověď činí, a to takovou poněvadž jedna strana i druhá, jakž od Beneše rychtáře jim ukázáno bylo, aby se o to skrze přáteli urovnali, toho se učiniti nechtěli, protože tu obstávku vyzdvihují a v nic obracují i škody a outraty, kteréž sou kdy na to s obou stran vzešly“; TAMTÉŽ, fol. 18.

²²³ „[I] jest povinen takových IX kop míšenských Urban rychtář ve dvou nedělích, zde na právě položit“; TAMTÉŽ, fol. 82.

Alternativou pro věřitele, kteří chtěli dosáhnout získání dlužné částky, bylo obstavení majetku. Obstavení se objevovalo zvláště v případech, kdy se přespolní věřitel domáhal pohledávky u cizího soudu a ocital se tak v pro něj nevýhodné pozici.²²⁴ V dačické soudní knize se vyskytuje šest případů, které pojednávají o obstávce. Z toho u dvou soud vypověděl, že obstávka je řádná a u zbylých čtyř učinil soud obstávku neřádnou. Neúspěšná obstávka se stala například v roce 1561 u sporu mezi Mikulášem z Brandlína a rychtářem z Počátek Pavlem, kdy Mikuláš chtěl učinit obstávku kvůli sedmi kopám.²²⁵ Naopak řádná obstávka byla učiněna v roce 1562, kdy Jan Paulu z Moravských Budějovic obstavil měšťany z Velkého Meziříčí Dufka Slaného a Jana Hubeného kvůli domu a statku, který mu na radu meziříčského rychtáře zastavil jistý Mates First na urovnání jejich dluhu.²²⁶

Druhou nejpočetnější skupinou v rámci majetkových civilněprávních sporů byly dědické spory. Tato skupina při by byla pravděpodobně ještě četnější, jelikož zmínky o nich se mohou nacházet i v pozemkových a sirotčích knihách. V městečkách a vsích nebyly zpravidla řešeny městskou radou, ale zabývali se jimi vrchnostenští úředníci v rámci vyřizování majetkového vypořádání dědiců.²²⁷ V dačické soudní knize se vyskytují čtyři takové kauzy. To je kolem 21 % ze všech civilněprávních případů a necelých 12 % ze všech případů. Podobně na tom byly i případy v práci Terezy Siglové, ve které uvádí, že dědické spory zaujímaly 28 % z civilněprávních případů. Pozůstalým šlo především o rovnocenné rozdělení majetku. A pokud se některému závěť nelíbila, mohl požádat městský soud o nové posouzení testamentu a následně o spravedlivé narovnání.

V prvním z případů lze mluvit i o nařčení z krádeže. Odehrál se v roce 1568. Vavřinec a Nykodým dokazovali, že nic nevzali z toho, co patřilo pozůstalým. Také nic nebožtíkům nedlužili a všechno patřilo dětem.²²⁸

²²⁴ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 196.

²²⁵ „*Takto o tom výpověď činíme. Poněvadž se to svědků, které j[es]t Mikuláš Titěra podle práva vedl, vyhledati nemůže a více o tom nesvědčí, aby on Pavel rychtář počátecký jemu Mikulášovi Titěrovi jaký roky pokládati měl a též to psaní se na něj, kteréž j[es]t pan Wolf Koňas ukázal, se nevztahuje než na rychtáře předešlého, protož jemu Mikulášovi Titěrovi Pavel rychtář ty obstavce povinen odpovídati není.*“; SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 5.

²²⁶ TAMTÉŽ, fol. 6–11.

²²⁷ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, graf č. 6.

²²⁸ „*Přísahám Pánu Bohu všemohoucimu, že jsem nic z těch věcí a s toho statku kteréž jsou pozůstalý a pozůstal po nebožtíkovi Štěpánovi Peřijanovi a Anně manželce jeho, buď peníze hotový i jiné věci, kteréž jsou náležité dětem po nich pozůstalých nevzal ani, že j[es]t mi nebožka nic nepůjčila žádné summy peněžité*“; SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 36.

Některé spory mohly plynout i z toho, že vdovy nesouhlasily se zněním poslední vůle manžela a snažily se získat větší podíl na dědictví. Vdova bývala někdy před nevlastními dětmi znevýhodňována a soudní žalobou se pak domáhala většího dědictví po manželovi.²²⁹ V dačické soudní knize se ale nachází případ, který pojednává o opačném případě. V roce 1589 Ondřej Učemenář se svým švagrem žalovali svou macechu, kvůli statkům, které zůstaly po nebožtíkovi Štefloví Učemenáři.²³⁰ Macecha jim na to dala odpověď, že prosí, aby děti zanechaly soudu a že se s nimi chce domluvit jako vlastní matka.²³¹ Na to ale pozůstalí odpověděli, že se o urovnání nesnažila. Spor se táhl až do následujícího roku a nakonec se obě strany přátelsky dohodly na tom, že macecha jim bude pravidelně platit.²³²

Další z majetkových sporů, které se v Dačicích vyskytly, byly spory o užívací právo. Jednalo se tedy o to, kdo bude daný majetek využívat. Cílem soudů bylo povětšinou dosáhnout nějakého přátelského urovnání. Nemuselo se jednat jenom o pozemky, ale také o zajištění přístupu ke studně na pozemku, kde přístupu neměl nikdo bránit. Mohlo také docházet k bránění přívodu vody k pozemkům, aby se mohly zavlažovat. V tomto případě se nacházely spory pouze dva, což je 11 % z civilněprávních. Oproti tomu na pardubickém panství zpracovaném Terezou Siglovou se jich vyskytovalo o něco více, jelikož Siglová uvádí až 23 % těchto případů v rámci civilněprávních sporů.²³³

V prvním v knize zaznamenaném sporu se jedná se žalobu z roku 1562 od Linharta Pospíchala a Václava Netolického na Jana Tantarýdleho o vodu. Ta měla zavlažovat zahrady. Sousedé si pak nesměli meze protrhávat, a pokud by se nějakými přívaly meze protrhaly, tak je měli sousedé společně opravit.²³⁴ Takto je celý spor v knize zaznamenan. Je zde tedy zapsána pouze výpověď.

²²⁹ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 308. K vdovám více Antonín HAAS, *Omezení odúmrti a vdovská třetina v starém českém městském právu*, Právněhistorické studie 17, 1973, s. 199–216; T. SIGLOVÁ, *Sirotní a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563–1618*, Východočeský sborník historický 11, 2002, s. 3–40.

²³⁰ „[Ž]e což kolem po nebožtíkovi Štefloví Učemenáři statků pozůstalo, že to za ní až posavad pozůstává“; TAMTÉŽ, fol. 108.

²³¹ „[M]ilý děti nechte toho soudu proti mně, však já se s vámi nechci jako macecha, ale jako vlastní máti o to všechno urovnati“; TAMTÉŽ, fol. 108.

²³² „[Ž]e smlouva přátelská se jest stala mezi stranami oběma dobrovolná... Anna dostatečně svědky pokázala žádosti té smlouvě učiniti j[es]t povinna o to hned při svatém Václavu tomto i příštím po X kopách platiti každému“; TAMTÉŽ, fol. 113.

²³³ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, graf č. 6.

²³⁴ „Pan purkmistr a páni starší slyševši žalobu i odpor i svědky podle práva vedené, kteřížto svědkové přiješli to k své duši. Takto o tom výpověď činíme. Poněvadž se to z svědků vyhledalo že

Druhý spor byl veden mezi Melicharem Pospíchalem a Tomášem Chmelem v roce 1599. Týkal se užívání zahrady, která by měla náležet k domu Melichara, již koupil od Tomáše. Zahrada ovšem původně k majetku Tomáše Chmela nepatřila, ale on ji musel přikoupit, proto ji ani později nechtěl Melicharovi dát. Soud ovšem rozhodl, že zahrada k ostatním pozemkům Melicharovým patřila. Tomáš ale zkrátka nepřišel, jelikož zahradu měl užívat jako doposud.²³⁵ Spory, které se týkaly pozemků a užívacího práva, plynuly tedy zejména z nevyjasněných majetkových poměrů nebo z věcných břemen, která vázla na určitých nemovitostech a ostatním sousedům zaručovala jejich práva.²³⁶

Do skupiny majetkových sporů lze zařadit ještě jeden případ ze soudní knihy do skupiny škod na majetku. Tento případ zabírá pouhých 5 % z civilně právních sporů. Jedná se o ztrátu koně zaviněnou cizím přičiněným. V roce 1591 žaloval Jan Netolička na místě svého bratra Daniela Netoličky na Jakuba a Pavla Šejlu, že mu splášili koně a nechtěli mu pomoci ho chytit.²³⁷ Rozsudek soudu zněl tak, že Jakub a Pavel Šejlu nejsou povinni Danielovi odpovídati a že Daniel musí zaplatit i všechny škody a útraty, které při soudním řízení vznikly.

Takto lze tedy shrnout různé případy majetkových sporů, které se v soudní knize vyskytly. Těchto případů se objevovalo nejvíce a tak i tato skupina patří mezi nejobsáhlejší a nejbohatší.

sou to předešlých let, kdež sou ty zahrady roky byly, a tak každý kdož tu zahrady mají sou povinovati z těch dílů vodu dolu pustiti těm zahradám a voda, že má jíti podílně na před a jeden každý druhému nemá mezi protrhovati a když by se toho dopustil, bude hoden trestání. Což se přivalů dotýče, kteréž by se meze vodami protrhovaly, ty aby jeden každý bez prodlení zase opravil a zahradil a podle meze nemá se voda vésti, má se vésti od meze jeden záhon po svém“; SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 1.

²³⁵ „P[an] purkmistr a p[áni] starší v užívání, nýbrž jak jest ji předešle Tomáš chmel užíval, jeho při tom zanechávají“; TAMTĚŽ, fol. 130.

²³⁶ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 213.

²³⁷ „A když jest ten jistej pacholek, tak jakž zprávu dává, ty koně z kterýmž tu přijel, bratra mého sepnouti, neb přibítí na provaz tu chtěl, že sou se mu ty koně po těch klisnách splášili. Nemohše jich sám zadržeti, že j[es]t těch jistých pacholků prosil, aby pomohli mu jich přibítí. A měli ho zadržeti, čehož se oni učiniti nechtěli, neboť s těmi klisnami ujíždějíc, neb je odtud ženou ten jeden kůň bratra mého“; SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 113.

Pracovní pře

Výzkum se v rámci civilněprávních sporů zatím podrobněji zabýval pouze majetkovými. Ale nebyly to jediné spory v této skupině, které se zde vyskytovaly. Další skupinou, ačkoli nepříliš obsáhlou, byly pracovní pře. Tyto spory nebyly nějak časté, i Tereza Siglová uvádí necelá 4 %. V Dačicích se v této skupině vyskytuje pouze jeden případ z roku 1599, který pojednává o konfliktu v pekařském cechu. Václav Forman z Nového Města žaloval pekařský cech, že mu v Dačicích zakázal prodávat calty, jelikož nebyl z domácího prostředí. Soud ale rozhodl, že domácí i přespolní mohou calty prodávat a že se jim za ně musí dát 2 tolary.²³⁸ Takto tedy vypadal jediný spor, který lze zařadit do pracovních pří.

Tímto sporem se uzavírá skupina civilněprávních sporů, které vesměs obsahovaly jen dvě skupiny případů. Velmi rozsáhlou skupinou byly majetkové pře, které sahaly od dluhů, přes dědictví až po užívací právo a jeden případ byl zasazený do skupiny pracovních pří.

²³⁸ „[T]ak jakž domácí i přespolní i komukoliž takové calty svobodně prodávati a podávání bývale žádný zhajováno býti nemá [...] přisuzuji, aby Václavovi Formanovi za takové calty povini byl dva tolary dáti“; TAMTÉŽ, fol. 95.

Soudní záznamy

V následující kapitole budou zpřístupněny některé případy. Budou vybrány spory, ve kterých je nejen žaloba a rozhodnutí soudu, ale také výpovědi svědků. Jedná se o spory z let 1562, 1571, 1588 a 1614, aby bylo pokryto celé zkoumané období. Pro ukázkou byly vybrány dva spory o dluh, vraždu a krádež.

K prepisu textu byla použita transkripce. Nečitelnost textu byla označena [?]. Celý text byl také uzpůsoben dnešní jazykové normě. Byly ponechány pouze některé jazykové zvláštnosti nadějíc, večeřiti, apod. Spřežka *rz* byla nahrazena *ř* (*potřebě* místo *potrzebē*). Spřežka *cz* byla nahrazena podle potřeby *č* nebo *c* (*Dačice* místo *Daczicze*). Písmeno *g* bylo podle potřeby změněno na *j* (*jeho* místo *geho*). Psaní diftongů bylo přizpůsobeno dnešnímu úzu. Užití *ia* bylo změněno na *á* (*žádám* místo *ziadam*), *ie* zaměněno podle potřeby na *í* nebo *ě* (*svědectví* místo *sviedectvie*). Samohlásky a souhlásky byly upraveny podle současného pravopisu *uo* bylo změněno na *ů* (*můj* místo *muoj*), *ss* bylo přepsáno na *š* (*slyševší* místo *slyssevssi*). Souhláska *z* byla podle logického užití nahrazena *ž* (*žádám* místo *ziadam*) a písmeno *w* přepsáno do dnešní podoby *v* (*výpověď* místo *wejpověď*). Užití *s/z* v předložkách a předponách bylo upraveno, aby odpovídalo dnešnímu užívání. Byla doplněna diakritika. V hranatých závorkách je rozepisován text, který byl zkrácen (*[jest]*, *O[patrný]*, *s[vatého]*). Velká písmena byla upravena podle dnešní normy (na začátku věty, vlastní jména), byla ponechána i ve spojení „*Vaše Opatrnosti*“ či „*Jeho Milosti*“. Datace byla převedena na současné datování. Římské číslice byly převedeny na arabské.

Dále byla doplněna interpunkce, která odpovídá dnešní jazykové normě. Z textu byly také vynechány pomlčky, které byly většinou zaměněny za dnešní interpunkční znaménka jako čárky a tečky. Tučně byl vyznačen text, který byl v originále psán větším či výraznějším písmem, například nadpisy sporů.

Příloha č. 1

Prokop z Jirsic obstavil Marka žida kvůli dluhu 10 kopám grošů, který vznikl při prodeji koně.²³⁹

Letha 1562 v pátek den památný Bonifáce²⁴⁰, obstavil jest Prokop z Jirsic, poddaný pana Šebestiana Leskovce z Leskovce a na Staré Řečici hejtmana kraje [?] Marka žida z města Telče pro sumu 10 kop míš[enských].

Žaloba na obstavuňk Prokopa z Jirsic na Marka žida z Telče.

Opatrný pane purkmistře a páni milí, jak sem obstavil žida při tomto právě pro 10 kop, kterýž jest mi povinoval za kůň, a tomuto ctěnému a spravedlivému právu se důvěřím, že mi se spravedlivá výpověď stane podle svědků. Toho mi Bůh dopomáhej a na škody, což prve i [?] utratí, to kdož koli po[u]káže, necht' již toho učini.

Odpor Marka Žida z Telče.

Opatrný pane purkmistře a páni starší. Mě z čehož mne on ten sedlák obvinil při tomto právě z 10 kop, já teď stojím a jemu odporám, že mu nejsem tolik dlužen než 6 kop míš[enských], a jiného nevím co praviti.

Marek z Těchoradic po přísaze svědčil.

Pane purkmistře a páni milí, jest mi to na dobré paměti, když sem chodil s Prokopem do Telče k Marku židu, a tu jest mu dal I kopu míš[enských] na ten kůň, a tu jest se žid přede mnou přiznal, že ještě mu 10 kop míš[enských] dlužen.

Svědomí Doroty, dcery Václava Příjmy [?], přijatý při právě řečickém a pečetí téhož města stvrzený.

Páni milý, já jsem při tom byla, když j[es]t můj host odášl, prodal koně plavého židovi Markovi a dal mu jej za 11 kop míš[enských], víc nevím, co praviti.

Výpověď z práva na obstávku Marka žida z Telče.

Pan Purkmistr a páni starší slyševši žalobu i odpor i svědky podle práva vedený, takto o tom výpověď činí. Poněvadž j[es]t Prokop z Jirsic svědky tu pokázal, že j[es]t Markovi židu ten kůň plavý za 11 kop míš[enských] prodal a to jest mu I kopu dal míš[enských], že jest Marek

²³⁹ TAMTÉŽ, fol. 5–6.

²⁴⁰ 5. červen 1562.

žid povinen prokopovi 10 kop miš[enských] dáti a položiti, a to podle práva ve dvou nedělích pořad zběhlých.

Ty škody, kteréž sou na to vzešly, poněvadž ste jich podle práva našeho dvěma penězi vídeňskými neopověděli, je vyzdvihujeme a v nic obracujeme.

Příloha 2

Žaloba od Jana Štěrbu na Šimona Soustružníka, že mu při mustrunku roku 1587 zabil syna.²⁴¹

Léta páně 1588 v pátek po Třech králích²⁴² žaloba učiněna od Jana Štěrbu před p[anem] purkmistrem, pány staršími na Šimona Soustružníka, zastavil jest za sebe Jan Štěrbu rukojmě k [?] k právu státi a dostati pod sumu 50 zlatých Štěpána Lišku a Šimona Štefkovi.

Jan Štěrbu od sebe promluvil.

Vaše Opatrnosti p[ane] purkmistře páni milý, viním a žaluji V[ašim] O[patrnostem] na tohoto Šimona Soustružníka, že jest mi syna mého Jana Vejvodu, fendrycha, vyšedši léta minulého [15]87 ten úterý po sv[atém] Bartoloměji²⁴³ za město toto noční do ležení polního v druhý hodině na noc do stanu Jeho Mi[los]ti pána, pana Zachariáše z Hradce a na Telči, nejvyššího komorníka v Mark[rabství] moravském²⁴⁴, tu při stanu jest probodal a zamordoval nenáležitě. V tom V[aši] O[patrnosti] nechci dále zaneprázdnovati, za opatření V[aše] O[patrnosti] žádám.

Linhart Šic na místě Šimona Soustružníka promluvil.

Vaše Opatrnosti p[ane] p[urkmistře] páni milý, já Šimon, jak se koliv trefilo to neštěstí, že sem se nenadal nikoli, abych já jemu měl nebožtíkovi Janovi, tak až do smrti učiniti. A abych já ho měl zamordovati, než měl sem ho drobet bodnou ranou od sebe odehnati, jak se pak koliv to trefilo, že jest mi toho srdečně líto. Nebo tomu starýmu takových starostí abych měl činiti, nenadál sem se, za to žádám a prosím pana starýho, pana Štěrbu pro Boha, ať mi již to milostivě ráčí učiti. A té naděje sem pro milosrdenství Boží, že to že to učiniti ráčí, neb jest sám n[ebožtík] Jan byl drobet vinen a jiný nás sváděl v hromadu. Vaše O[patrnosti] páni starší, V[aše] O[patrnosti] žádám a prosím, že se ráčíte přumluviti k p[anu] Janovi Štěrbovi, aby mne a milostiv ráčil, s tím vás panu Bohu poručeno činíme.

²⁴¹ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 102–106.

²⁴² 12. leden 1588.

²⁴³ 29. srpen 1587.

²⁴⁴ Nejvyšší komorník 1573–1587.

Jan Štěrbá promluvil.

Vaše Opatrnosti p[áni] milí, nic [?] suplikaci od Šimona sobě dané před Opat[rnost] Vaší skládám pro vyrozumění, že by se tu někoho více chtělo dotýkati.

V pátek před svatým Pavlem na víru obráčení²⁴⁵, Jan Štěrbá promluvil.

Vaši Opatrnosti p[áni] milí, jakož Šimon Soustružník při obvinění mém za milost jest mne žádal, abych jemu milostivě byl. Já sem tak odpověď jemu dal, když se s pány a přáteli svými poradím, že jakžto dnešního dne jemu odpověď dávám. I to za odpověď jemu dávám, že milosti při mě učiti nemá, než při pořadu práva obvinění mého zastaven býti žádám, poněvadž jest se o to pokusiti směl, do ležení polního za město do nejvyššího p[ana] p[ana] komorníka stanu v[e]šel a pokoje synu mému nedal, a tu mord a svou vůli jest vykonal, a jej hned tu při stanu zabil a žádného odporu svému na žádné vodvody jest se neodvolával. Již více V[aše] O[patrnosti] zaneprázdnovati zbytečně není, než podle práva k zřízení zemského. O mordu učiněném za stanem býti žádám, a tak ortele od V[aši] O[patrnosti] spravedlivého očekávám.

Jan Netolička na místě Šimona Soustružníka promluvil.

Slovutný a O[patrní] páni starší, Šimon Soustružník Vaším O[patrnostem] poručil oznámiti, tak jakž dnes druhá neděle obžalován a obviněn byl od Jana Štěrbý z mordu, že by syna jeho zamordovati měl, na odpor jest nevstupoval, a to k tomu se i přiznal nadějíc se od Jana Štěrbý nějaké milosti odpustí se daleké doby nechtěl. Ale poněvadž pak tomu již porozumívá, tak jakž jest Jan Štěrbá před O[patrností] Vaší oznámil, že jemu žádné milosti učiniti nemíní. V[aši] O[patrnosti] poníženě žádá, že jeho v tom ráčíte chrániti, ačkoli jest neodpíral a neodpírá tomu mordu, kterýž se jest stal, ale však že jest to učinit musel z příčin mnohých, kteréž sou mu dány byly od nebožtíka syna jeho, Nejprve hned zde ve městě a poté když před ním šel Šimon Soustružník. A za jeho Mi[lo]sti[vého] p[ana] p[ána] s nim do stanu Jeho Mi[lo]sti páně přišel a poněvadž Jeho Mi[lo]st pána nenašel, dána mu být zpráva, že by v páně komorníkovím stanu býti měl a ti do stanu p[ana] komorníka tím úmyslem, že jest všel a zvědauc, že tam není Jeho Mi[lo]st pán, zase se odtud navracoval a tu, že jest se potkal s nebožtíkem Janem synem Jana Štěrbý. Jan hned, že jest jemu pokoje nedal a jeho jest pobízel, jestliže jest dobrý, aby se sním bil. A na něho aby žalovati nechodil ani i jiní někteří přítomní, že sou jich k tomu políčili, aby se skoštovali. Ano i patřice z téhož nebožtíka, že

²⁴⁵ 19. leden 1588.

sou svláčeti pomáhali a tak potom mě když před stan vyšli, že jest n[ebožtík]nejprve na Šimona Soustružníka udeřil. On neví nic ho hned tak pojednou zamordovati, než toliko jako od sebe ho odehnati tomu se zní, že jest ranu učinil, nadčímž lítost má nemalou, a cožkoli toho dal od sebe prožívati, jedno to, že jest ho v místě odešel a druhý jest jemu tam pokoje nedal a jeho jest pobízel, před Vašimi Opatrnostmi prokázati že chce, že jest mu takové příčiny dával, a s tím předkem p[anu] B[ohu] a Vaším Opatrnostem ochranu poručena se činí.

Jan Štěrbá promluvil.

Vaše Opatrnosti páni milý, tento odpor Šimona Soustružníka dosti spletený a změtený jest, jednak pravý, že jest šel do stanu pana Zachariáše komorníka hledati pana svého, ježto Jeho Mi[lo]st pán, pan jeho byl ve stanu svém a hosty měl mnoho, jednak právě, že jest šel žalovati na syna mého. Opět jinačí praví, že jest před synem mým ucházal z města, ježto to nic pravda není, syn můj jest šel s vědomím do stanu Jeho Mi[lo]sti pana svého o mustrunku, ale on Šimon nic činiti tam neměl, noční v druhé hodině na noc mord vykonal nad synem mým. Podle skutku takového. Vašich Op[atrností] za opatření žádám. Zbytečně V[aše] O[patrnosti] nechci zaneprázdňovati, ortele spravedlivých od V[ašich] O[patrností] žádám.

Odpor na žalobu.

Vaši opatrnost starší, Šimon Soustružník jakž předešlé tak i nyní ještě praví, že to prokázati chce, že jest jeho v městě odšel téhož nebožtíka v potemní, když Jeho Mi[lo]sti panu našemu, ven jídlo z města do stanů vezli, že jest tehdaž s nimi tam jel, a když Jeho Mi[lo]st pána v stanu nenašel, že jest Jeho Mi[lo]st pana hledal, aby Jeho Mi[lo]sti pán ráčil k stolu jíti, že jest jídlo přineseno a v tom tehdaž, že jest týž nebožtík teprve z města šel když se v komorníkově stanu navečeřel a ještě s nim pan Lipovský služebník Jeho Mi[lo]sti pana komorníka z stanu ven vyšel. A tu se jest s nebožtíkem potkal hned, že jest Šimonovi jestli dobrý, aby se s nim pral, jeho jest pobízel. Neb se snad byl pomínil, že na něho Šimon Soustružník žalovati chtěl, protože on jest rytíř, že on na sebe žalovati nedá a pan Stylfrid Fejral, že jest k tomu měl učiti. Nechce-li s týmž nebožtíkem Šimon Soustružník bítí, tehda, že se s ním bítí musí, to před Vašimi O[patrnostmi] ukázati, že chce s tím předně P[anu] B[ohu] a V[ašim] O[patrnostem] poručeno se činí.

V pátek po svatém Pavlu na víru obročení²⁴⁶ Jan Štěrba promluvil.

Vaši O[patrnosti] pane p[ane] a p[áni] milí, jakž předešle Šimona Soustružníka jsem obvinil, že jest mi syna mého vlastního Jana Vejvodu, fendrycha, nečině vyšedši za město do ležení polního, do stanů nejvyššího p[ana] komorníka Mark[rabství] morav[ského] nenáležitě v stanu jej zabil, nemajíce příčiny žádné k němu. I žádal jest Vašich O[patrností], aby jemu bylo odloženi, že chce svou nevinu odvésti srozuměnou tomu, že žádných odvodům slušných nemá a mítí nebude, bych měl V[ašim] O[patrnostem] mnoho zaneprázdňovati, než podle přiznání vlastního Šimona Soustružníka, že ortelelem spravedlivým mne i jeho podělití ráčíte, a tak se V[ašim] O[patrnostem] poníženě činím.

Odpor na žalobu.

Slovutný a O[patrný] P[ane] p[urkmistře] páni milý tak jakž předešle Šimon Soustružník před V[ašimi] O[patrnostmi] obviněn jest z mordu kterejž učinit, tomu jest nikdy neodpíral a ještě [?], aby jakž předešle V[ašim] O[patrnostem] oznámiti poručil, že jest z příčin mnohých sobě od téhož n[ebožtíka] Jana Vejvody daných to učiniti musel, jakž jest předešle oznámeno, že jest jemu ten n[ebožtík] Jan Vejvoda pokoj nedal a jeho pobízěl, že jestli že jest dobrý aby se s ním bil. Cožpak před O[patrnostmi] V[ašimi] jakž i předešle promluviti jest dal to, že chce vykázati i že jest předním zde v městě ucházel nejprve a potom tam vložený i že jest ho za to žádal, aby to do zítra bylo odloženo, že chce jeho Mi[lo]sti panu svému o tom oznámiti, ale poněvadž to býti nemohlo skrze ponaukání jiných, že jest se býti potom musil. V[aši] O[patrnosti] pane purkmistře páni starší poníženě žádá syna Soustružník, poněvadž ty lidi, kterýž sou přítomni toho byli na ten čas před rukama my sou, ale v království polském v ten čas sou V[ašim] O[patrnostem] žádá, že ráčíte jemu prodlenější čas k tomu dáti, aby mohl takové svědky. Nebudeli moci sem žádného z nich připraviti, ale tam aby ho mohl dáti ku potřebě své volně přeslyšeti a s pečetěny před V[ašimi] O[patrnostmo] potom mně předložiti, s tím předně panu B[ohu] a Vašim O[patrnostem] poníženě se činíme.

Jan Štěrba promluvil.

Vaše O[patrnosti] p[áni] milý, s podivením jest mi to s velikým, že takto tak zatměle Šimon Soustružník pravý, že [j]sou ho k tomu přinutili a žádného ne[j]menuje nic, druhé, že na

²⁴⁶ 19. leden 1588.

takéž svědky do Polska ukazuje a týž žádného nejmenuje nic, já od našich O[patrností] spravedlivého ortele očekávám.

V pátek den zvěstování panny Marie,²⁴⁷ Soustružník vystavil jest svědky, kterýž učinivše závazky podle pořádku práva po přísaze vysvědčili.

Vaše O[patrností] páni starší to jest mi v nedobré vědomosti, když jest p[an] úředník pro mne poslal, i jdouce já s p[anem] úředníkem, souce toho času rychtářem, až k stanu pana Hodnějovského²⁴⁸ a tu Jeho Mi[lo]st pan p[án] náš ráčil večeriti, i poručen jest mi bylo od p[ana] úředníka, abych Šimona Soustružníka do vězení vzal, i dal sem jeho s ponucení do trestání, více nevím co praviti neb sem při jiným nebyl.

Pavlíček Klíčník.

Co sem toho povědom a nic jiného, než Jeho Mi[lost] pán pan váš, že jest ráčil večeriti v stanu pana Hodějovského.

Fejtl Kočí.

Toho jsem já povědom, že když jsme vezli večeri Jeho Mi[lo]st p[ánu] panu našemu a Šimon Soustružník jdouce z města nasedl nám na vůz, a vezl sem ho až k stanu. A tu v to sedl z vozu dolů, já pak když pobrali z vozů jídlo, jel jsem hned zase domu. A nevím bych měl učiti, kde jest šel Soustružník více nevím, co praviti.

Urban Kuchtík jako Kočí nahoře.

Svědomí svoje zpečetěné ku potřebě témuž Šimonovi Soustružníkovi.

Já Mikuláš Fronkovský z Fronkova, známo činím tímto listem všem vûbec a zvláště tu kdež natož, jakž sem žádán od jeho Mi[lo]sti p[ana] pána Oldřicha Krajíře z Krajku a na Dačicích o svědomí ku potřebě Šimona Seybolta.²⁴⁹ Jaká jest se nevole při mustrunku, kterýž u města Dačic léta minulého 1581 držen byl, mezi svrchu psanými Šimonem Seyboltem a Janem Vejvodou, již nebožtíkem toho a dělej, což mi o tom vědomé jest. I toto jest mi o tom vědomé a v dobré paměti své mám, že jest v úterý po sv[atém] Bartoloměji,²⁵⁰ toho svrchu psaného do stanu jeho Mi[lo]sti p[ána] mého přišel, a potom z toho stanu ven vyšel, v tom po malé chvíli křík povstal a správa daná byla, že se týž Šimon s Janem svrchu psaným vadí a po malé chvíli oni dva mezi jinými mnohými přistojícími k tomu jeho Mi[lo]sti pana mého se

²⁴⁷ 25. březen 1588.

²⁴⁸ Jan starší Hodějovský z Hodějova †1637, Ottův slovník naučný, díl 11, Praha 1897.

²⁴⁹ Šimon Soustružník.

²⁵⁰ 29. srpen 1587.

přihnal, tu sem viděl, že jest natož Šimona týž Jan kordů dobil a křičel na nich, aby se mu bránil. Tož jeho Šimona dotyčný Jan jednou rukou za obojek uchytil a s [?] kordem jemu Šimonovi nad hlavou oháněl. A často psaný Šimon k bránění se neměl a řekl, nechci se s ním býti, až pan můj přitom bude, a zpátkem vždycky ustupoval, až k samému stanu Jeho Mi[lo]sti pána mého, a v tom jeho dočinění Jan pustil a zase zpátkem dva nebo tři kroky ustoupil a tehdáž on Šimon bráně se kordu dobil, téhož Jana bodnou ranou hodil a řekl jemu, tu máš, co jsi chtěl míti a potom týž Šimon kord svůj na zem ponechavše zase vzal a odtud spěšně odešel. A což tímto svědčím, to jest v pravdě, tak to přijímám k své nitře a duši. Pro lepší toho jistotu pečeť mou vlastní k tomuto svědomí mému sem přitiskl, Čehož jest datum namístě Telči v úterý po neděli Oculi²⁵¹ léta 1588 počítajíc.

Druhý svědomí.

Já Václav Lipolecký z Lipolce, známo činím tímto listem otevřeně přede všemi a zvláště tu kdež náleží. Jakož jsem žádán od Jeho Mi[lo]sti urozeného p[ana] pána Oldřicha Krajíře z Krajku a na Dačicích o svědčení ku potřebě Šimona Soustružníka, co jest my o tom vědomo, jako jest se nevole mezi ním a Janem Štěrbovým syna při mustrunku, kterýž léta 1587 v Dačicích držen byl [?]. Takto jest mi o tom vědomo na dobré paměti své mám, že jest Šimon Soustružník v úterý po sv[atém] Bartoloměji léta minulého 1587²⁵² u večer již při mustrunku, kterež v Dačicích držen byl, a tam jeho Mi[lo]st pana mého [?] za jakou příčinou přišel a dobrou chvíli tam byl a v tom jsem já z tohož stanu ven mezi čeládku vyšel a týž Šimon za mnou jdouce, uhlídajíc Jana syna Štěrbového za koňmi s jinou čeládkou státi, mne se dotazoval, kdo by byl, jestli v službě při Jeho Mi[lo]st panu mém a nebo osoba stavu rytířského. Nato sem jemu odpověď dal, že nevím, aby stavu rytířského byl, že jest [?] a na žádost pana Fejral tovaryše mého, s ním k mustrunku jel, a tu hned k němu Šimon dotyčný promluvil, dožadujíce se téhož Jana, co jest s ním za neshody v městě měl a týž Jan jemu za odpověď dal, že by on Šimon jemu k tomu příčinu dávatí měl a tu host na téhož Šimona tůze se domlouvajíce dotíral a Šimon jej napomínal, že má na sobě pancíře, že by to nebylo náležité, aby se s ním tloukl. Tak [?] měl, v tom sem já je oba dva okřiknouc spokojil a rozvedl tak, že jsem Janovi k konim a Šimonovi ku pánu jeho jíti poručil. A v té chvíli jdouce již Šimon odtud, pan Stylfrid Fejral, se s ním setkal a jemu tuze domlouval, což jest tu s jeho

²⁵¹ 12. březen 1588.

²⁵² 29. srpen 1587.

čeledínem činiti měl. Což jsem obou stran, aby se spokojili, napomínal, k tomu jest též chvíle zase dotčený Jan přišel a téhož Šimona, aby se sním tloukl pobízejíc na něj dotíral a Šimon jemu za odpověď dal, že se s ním až pan jeho přítom bude tlouci chce. A učitivše jej týž Jan jednou rukou za krk s dobitím kordem jemu nad hlavou oháněl, až se spolu k samému stanu Jeho Mi[lo]sti pana mého dostali, tu jest jeho týž Jan pustil a zpátkem od něho odsoupl. V tom Šimon kopnul do něho, jej vstrčil a řekl, tu máš, co jsi míti chtěl. A týž Šimon rapír svůj na zem upustil, a zas se jej popadnouc odtud pospíchal. A což tuto svědčím a učiním, se pamatuji, to jest v pravdě a to přijímám k svý víře a duši. Pro lepší toho jistotu pečť svou vlastní k tomuto svědomí mému sem přitiskl, datum v městě Telči ve středu po neděli oculi léta 1588.²⁵³

Výpověď z práva učiněna ten pátek po sv[atém] Marku evangelistů páně.²⁵⁴

V té při, kteráž se jest stala mezi Janem Štěrbou z jedné a mezi Šimonem Soustružníkem z strany druhý, jakož jest Jan Štěrba před právem města tohoto Dačic žalobu na Šimona Soustružníka učinil, že jest Jana Vejvodu syna jeho při mustrunku léta 1587 pominulého, který jest byl držen zde při městě Dačicích ten úterý po sv[atém] Bartoloměji,²⁵⁵ noční při stanu Jeho Mi[lo]sti p[ana] pána Zachariáše z Hradce a na Telči nejvyššího p[ana] komorníka Mark[rabství] mor[avského] nenáležitě zamordoval, žádajíc od práva o týž mord učiněný ortel spravedlivým opatřen býti. Proti tomu jest Šimon Soustružník od sebe promluviti dal, že se k tomu zná, ale však, že to učiniti musil z ponuknutí jiných, jakž v aktech sobě šířeji obsahuje. I slyšice jich opatrnost p[an] purkmistr páni starší žalobu odpor i svědky podle práva vedené i vyslyšane to, což jest od sebe Šimon skrze řečníka svého promluviti dal, a k tomuto mordu přiznal a to že učiniti musím z ponuknutí jiných, kteříž sou ho k tomu téhož Šimona pobízeli a pancíře pomáhali svláčeti. Nad to pan Stylfrid Fejral, tohož Šimona Soustružníka nectil a nechceti se s týmž n[ebožtíkem] Šimon bítí, že musí. Ano i to že by n[ebožtík] Jan na Šimona udeřiti měl, jakž toho akta ukazuje, toho ničemuž, což jest promluviti dal ani svědky, dostatečně nepokazuje. Tato výpověď z práva činí. Poněvadž jest Šimon Soustružník proti panu Bohu zhřešil a příkázání jeho přestoupil a

²⁵³ 13. březen 1588.

²⁵⁴ 26. duben 1588.

²⁵⁵ 29. srpen 1588.

krv lidskou beztoho býti vylil, aby krv jeho zase vylita byla. Až to přiměli Jana Šterbu, chceli jakou milost Šimonovi učiniti, to bud přitom.

Příloha č.3

Obvinění Adama z Kolovrat z dluhu.²⁵⁶

Léta páně 1591 v pátek po svatým Janu Křtiteli.²⁵⁷ Zadouželi [j]sou ku právu státi a dostati osoby tyto p[an] Jan Čapek soused Dačický a Martin Melounek z města Jemnice.

Za p[ana] Jana Čapka připověděli susedé zdejší Petr Šetz a Václav Doležal.

Za Martina Melounka připověděli též susedé zdejší Říha Svach, Urban Šteflíčka a Petr Buhmajer, obojí stránka k rokům státi a dostáti po summu 50 kop grošů českých.

Jeremiáš Outrata z Jemnice na místě Martina Melounka promluvil.

V[aše] O[patrnost] p[ane] p[urkmistře] páni právo čtený spravedlivý jakož jest Martin Melounek poddanej Jeho M[ilosti] p[ana] p[ána] Tasa Meziříčského z Lomnice²⁵⁸ [j]es[t] na onen čas před tímto čtením spravedlivým právem obvinil, posavad tolikéž obvinuje, kterak jest na onen čas budoucí susedem zde v městě Dačicích majíce u sebe na straně Jeho [Milosti] urozeného p[ana] Adama z Kolovrat nemálič budoucí témuž Martinovi Meloun[kovi]. Týž p[an] Adam zástavou povinovat. Tolikéž i peněz hotových půjčující nevěda, jak Martin Me[lounek] k svému jak přijíti jsouc toho jistotně od Melichara Řemenáče měšťana města Dačic spraven. Že by týž pan Adam z Kolovrat témuž Melicharovi Řemenáči nějaké věci k věrné ruce schovávatí dal. Doptajíc se toho tu jesti toho času k panu Janovi Čapkovi souc on ty čase rychtářem. Do příbytku jeho šel, jeho v tom za radu jest žádal. Oznamujíc, že takové věci jakýmiž Melicharem Řemenáčem schované a za pečetěné tu zůstávají. Vědouc o tom Melounek, že jest týž p[an] Adam z Kolovrat posla svého z města Slavonic odeslal, žádajíc p[ana] Jana Čap[ka] jakožto p[ana] rychtáře aby jemu rady své v té věci udělil, a jeho v té věci jakožto spolu suseda ty časy, aby svému přijíti mohl aby chránil zato žádal.

Tu jesti pan Jan Čap[ek] Martina Melounka do příbytku Melichara Řemenáče pro takové věci odeslal až posavad za p[anem] Janem Ča[pkem] zastávají. Protož V[aši] O[patrnost] p[ana] p[urkmistra] a p[ány] Martin Melounek za to žádá, aby p[an] Jan Ča[pek] takové věci,

²⁵⁶ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, kniha 22, fol. 109–112

²⁵⁷ 25. červen 1591.

²⁵⁸ Majitel Jemnice v letech 1578–1594.

kteréž jest k sobě za úřadu svého přijal, tak spečetěně před V[ašimi] O[patrnostmi] před toto trže spravedlivé právo přednesl a položil.

Pan Jan Čapek od sebe promluvil.

V[aše] O[patrnosti] p[ane] p[urkmistře] a p[áni] jakožto již na sedmej rok jde když sem rychtářem byl mam byti mým doma, když sem byl na jarmarku majíce trunk vína nečepe, přišel Martin Me[lounek] do příbytku mého s tím p[anem] Adamem z Kolovrat, kázal sobě dávat pití i jídlo strojiti. Takž mně jest zůstal dluhu za pití a za jídlo. Martin Me[lounek] j[es]t mně připovídal, že mně zaplaceno bude, v tom potom poslal pro mě p[an] Pavel Katharýn toho času úředník Da[čický], ptávajíc se mne koho mám za hosty. Dal [j]sem toho správu, že Martin Melounek u mne býti doma přišel tu s jakýms zemanem, kteréhož sem já neznal. Domlouvajíc mně p[an] úředník abych ho od sebe vybyl. Já sem tak dal zprávu, že by[ch] ho rád odbyl, kdybych sem mohl míti zaplaceno. Tak sem hned Melounekovi, přijda domů říkal, Melounek připověděl mně ještě více, že mně zaplaceno bude, Takž poslal pro mne po druhý i po třetí pan Pavel, že on ví dobře pan úředník, co j[es]t to za zemana, že jest z Království českého vypověděný, tak sem potom i musil před ním pokrývati, aby mi do domu nechodil. Takž ho Melounek u sebe přechovával, kdež podruhvství byl, jakož mi i poručeno bylo od pana úředníka, že by slyšel, že by tam měli nějaké nevěstky přechovávat, tak že sem i tam jíti musel. To já pak nevím, kde se jest on odsud dostal neb kam. Jakož mne pak viní z nějaké věci p[ane] p[urkmistře] p[áni] starší Martin Melounek, že by byla za Melicharem Řemenáčem kázal sem to před sebe přivést, potom radíce se o to s panem Pavlem Katharýnem toho času úředníkem, nebo j[es]t mě pan úředník ráčil poručit, abych to za sebou zanechal, jestliže by se ten zeman navrátil, abych mu to zas byl povinen navrátiti, pakli se nenavráti to, aby za tebou jakožto za rychtářem zůstalo. Neb sem já Martinovi Melounekovi v to nevkračoval, když j[es]t on za dluh svůj vzal řetěz zlatý týž zapečetěný. P[ane] p[urkmistře] p[áni] starší to podávám k spravedlivému rozvážení, sem-li já co povinen navracovati.

Jeremiáš na místě Melounka promluvil.

Vaše O[patrnosti] p[ane] p[urkmistře] p[áni] právo ctný spravedlivý, jakož j[es]t se pan Jan Ča[pek] před ctným spravedlivým právem sám dobrovolně přiznal, že j[es]t takové věci za úřadu svého do příbytku s[véh]o přijal, slyšeti ste ráčili. Martin Melounek jakž předešle, tak i nyní jiného nic nežádá, poněvadž jesti se on na takové věci připověděl, aby k zaplacení se

přijít mohl, že o tom panu Janovi Čapkovi od tohoto ctného spravedlivého práva, aby takové věci tak zapečetěné, jak k sobě jest je přijal před toto ctné spravedlivé právo předloženy byly. Nebo p[an] p[urkmistr] p[áni] kdyby Martin Melounek k takovým věcem předešlého času práva byl neměl byl by jich u P[ana] Jana Čapka. Jakožto ty časy rychtář nikdá nezapovídal, ale k takovým věcem právo se míti praví a V[ašim] O[patrnostem] tomuto ctnému spravedlivému právu se důvěřuje, že téhož pana Jana k tomu přídržeti ráčíte, aby takové věci, kteréž za ním až posavad zůstávají před V[ašimi] O[patrnostmi] předložil. Co se pakli tu kterýž za Melicharem Řemenáčem zůstávat dotýče V[ašim] O[patrnostem] pro další s rozumem za to žádá, že víc Řemenáči poručiti ráčíte, aby ten list před V[aše] O[patrnosti] přednesen byl.

Pan Jan Čapek na to promluvil.

P[ane] p[urkmistře] p[páni] starší, poněvadž Martin Melounek řetěz ten zlatý, který jest toho p[ana] Adama z Kolovrat měl za sebou zapečetěný beze mně tolikéž jej odpečetil. Za tu věc, kteráž ke mně přinesena byla, ten čas rychtářem sauc, majíc ji za sebou více přes [?] léta týž sem ji odpečetil a sobě přivlastnil. Nebo j[est] ten pan Adam z Kolovrat povinen odpovídati. S tím se spravedlivému právu v moc poručena činím.

Jeremiáš Outrata na místě Martina Melounka promluvil.

V[ážený] O[patrný] p[ane] p[urkmistře] p[áni] co se toho řetězu dotýče Martin Melounek aby na takové darování řetězu odpovídati a V[aše] O[patrnosti] zaneprázdňovati měl, toho se ani učiniti nevědí. Poněvadž na ten čas o to víc činiti nečiní, než z tu věc co j[es]t p[an] Jan Ča[pek] k sobě spečetěno přijal, ano i svědku vedenými před tímto ctným spravedlivým právem, že j[es]t to odpečetil se přiznal, Martin Melounek nic jiného nežádá jedině, aby to před V[ašimi] O[patrnostmi] předneseno bylo, nebo on poněvadž j[es]t to odpečetoval co jesti toho bylo dobrou vědomost má. V tom se ve všem tomuto ctnému a spravedlivému právu poručena činí a věří, že v té věci ochráněn bude.

Výpis listu od pana Adama z Kolovrat odeslaný Melicharovi Řemenáči.

Slovutné[mu] p[anu] Melicharovi Řemenáči obyvateli v městě Dačicích. P[anu] a příteli mému milému k dodání vlastnímu.

Slovutný pane Melichar[e] Řemenáči příteli můj milý, Zdraví a více jiného všeho dobrého i s paní manželkou Vaší nejmilejší věrně rád přeji etc[etera]. Zato Vás žádám, že mi po tomto poslu ukazateli listu tohoto tu mou věc, kterou sem Vám dal schovati zapečetěnou, odešlete,

než do příjezdu mého k Vám jiní věci mi dochovejte. Dobrým přátelstvím toho se Vám odměniti a odplatiti rád chci a toho nepominu. Dat[ováno] spěšně v Slavonicích v pátek po sv[atém] Řehoři [15]85.²⁵⁹

V pátek den sv[atého] Antonína²⁶⁰ tato výpověď z práva se j[es]t stala, že v té rozepři, kteráž se jest stala mezi stránkami Martinem Melounkem sousedem města Jemnice poddaným jeho m[ilosti] vysoce urozeného p[ana] p[ána] Tasa Meziříšského z Lomnice (o nějaké věci zpečetěné u Melichara Řemenáče k [?] dán od Pana Adama z Kolovrat) u strany jedné, a Janem Čapkem sousedem zdejším, strany druhé.

Zvědauce o týchž věcech Martin Melounek došel jest k panu Janovi Čapkovi toho času rychtáři radíc se s ním, že jest týž pan Adam z Kolovrat Martinovi Melounkovi za stravu nemalíc povinovat, tolikéž i peněz hotových, že jest jemu půjčoval, aby mu nápomocen byl, dal mu toho zprávu, že by měl Melichar Řemenáč u sebe k schování nějaké věci zpečetěné pro kteréž týž pan Adam že posla poslal, aby mu potom poslu ty věci zpečetěné odeslány byly, kteréžto věci na žádost Martina Melounka pan Jan Ča[pek] kázal do příbytku svého jakž to rychtář přinésti a za sebou je rozkázal zanechat.

Přes některý čas (tak jakž do acta své p[an] Jan Ča[pek] sám ústně uložil) ty věci jest od pečtil a sám sobě je přivlastnil, kteréžto až posavad za ním zůstávají.

P[ane] p[urkmistře] a p[áni] starší, položili rok k svědkům jedný stránce i druhé kdo svou při víc zlepšiti. Svědky jedna stránka i druhá ničímž toho neprokazuje, aby ty věci zpečetěné svrchu jmenovaným osobám, kterému náležeti měly.

Jakož jest Melichar Řemenáč předložil psaní učiněné od téhož p[ana] Adama z Kolovrat na žádost Martina Melounka, v tom zřetelně se poznává, že ty věci zpečetěné žádnému jinému (kromě témuž panu Adamovi z Kolovrat) nenáležejí.

Majíc p[an] p[urkmistr] p[áni] starší acta strany původní i odporní v bedlivém uvážení tuto výpověď spravedlivou. Poněvadž jedna stránka ani druhá nic neprokazuje. Pana Jana Čapka pro příčinu odpečetění té věci v své trestání berou. A kdož kolivěk nyní nebo potomně jistotu slušnou ukazuje. P[an] Jan Ča[pek] z těch věcí bude povinen odpovídati, aniž téhož vězení puštěn nebude, až dostatečně rukojmí za sebe dostaví.

²⁵⁹ 19. březen 1585.

²⁶⁰ 17. leden 1591.

A protož p[an] p[urkmistr] p[áni] starší obojí stránce škody vyzdvihují a věc obracejí pro příčiny těch věcí od jedné i druhé stránky neprokázány [?].

Jan Čapek za sebe rukojmí postavil sousedé zdejší tito: Linharta Šice, Marka Krejčího, Václava Doležala, pod sumou 30 kop gr[ošů] českých. Na postavení kdykoliv toho potřeba bude.

Příloha č. 4

Obvinění Matouše mlynáře a jeho manželky z krádeží, za které měli být mistrem popravčím potrestáni.²⁶¹

Léta páně 1614 v neděli po nanebevzetí panny Marie²⁶² jakož jsou předstoupily před urozeného pana pána Viléma Dubského Třebomyslic a na tom městě Dačicích a Řečkovovicích J[eho] M[ilosti] císaře římského radu Ondřej Dobranour, Matouš Kloš měšťaně v Jihlavě [?] Barvíř z Stonařova přimlouvající se jakožto bratr a přátele jeho za Matouše mlynáře a ženu jeho, co sou se tu týž Matouš a žena jeho krádeže dopustili a zlodějství ve mlýně na stráni při městě mém Dačicích za mlynáře projednán a podle cedulích řezaných se nechoval, nýbrž jakž nahoře doloženo pšenici, žito, oves, mouky, votruby, šroty, prachy kradl a takové věci kradené prodával, aby neřádu proti pánu Bohu se dopouštěli tak, že měli mistrem popravčím trestání býti. A mají od některých stavů rytířského přimlůvu za ně ano i tito, jak bratr a přátele jeho za téhož se vši uctivostí a pokorou prosili nahoře psaní přátelé, aby jemu i ženě hrdla darování byly i jakž sem se on i s ženou svou přiznal, že toho zasloužili pro Boha prosíce i v[y]šetřujíc takový přimlůvu, jak od stavů rytířských, tak od přátel jeho na ten způsob propouštějí, aby gruntu mých všech prázdní byly, nikdy se tu více nenacházeli, na gruntech mých se nezdržovali. A hned tak jakž v šerhovně zůstávají a přímo z města tak gruntu mých ven vyšli a více se nikdy nenavracovali. A jestli by tu více pod tu hodinu byli, tehdy aby zase vzati byli a již dokonce katem trestání a o hrdlo přišli a nebo jestli že by jaké řeči, pohružky komukoli činili nebo mluvili [?] a nebo doptalo tehdy povinni budou tito rukojmové Ondřej Dobranaur, Matouš Kloš měšťaně v Jihlavě, čehož Barvíř z Stonařova tohož mlynáře i ženu jeho postaviti pod propadení 500 zlatých počtu moravského a oni se pak tomu týž mlynář a žena jeho hrdla odsuzují, bez milosti mají jaký prvý doloženo na hrdle trestání býti a již nic nebude možné přimlůva od něho ochrana postačovati, že se tomu dosti stane slíbili, sou tito nahoře psaní a pro lepší toho paměť toho jest v knihy městský vepsáno i suplikace přimlůvena od bratra a přátel jeho nahoře jmenovaných přiložena. Stalo se léta a dne nahoře psaného

²⁶¹ SOKA Jindřichův Hradec, AM Dačice, kniha 22, fol. 147–148.

²⁶² 21. srpen 1614.

Závěr

Předkládaná diplomová práce byla psána na základě dačické soudní knihy, kterou je dnes možné nalézt ve Státním okresním archivu Jindřichův Hradec. Kniha zahrnovala spory z let 1561 až 1787. Pro tuto práci bylo ovšem stěžejní pouze období 1561 až 1614, které je zapsáno česky. Nacházely se zde případy jak civilněprávní povahy, tak trestněprávní. Cílem práce bylo nejenom prezentovat jednotlivé spory a rozdělit je do hlavních skupin, ale také porovnat je s již vydanou prací. Pro toto porovnávání byla zvolena práce Terezy Siglové „*Soudové zisku nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století.*“ Tato práce zahrnovala nejenom stejné období, ale umožnila také rozdělení do oněch zmíněných dvou hlavních skupin případů.

První kapitola předkládané práce přinesla náhled do literatury k danému tématu. V dalších kapitolách první části práce byl nastíněn vývoj měst a soudnictví v českých zemích. Dačice měly jeden z 200 hrdelních soudů na Moravě. Ačkoli ležely na Moravě a moravská královská města si odvolací právo zachovala, tak se musely odvolávat k apelačnímu soudu na Pražský hrad pod pokutou 100 kop českých grošů.²⁶³ Pravděpodobně tomu bylo tak z toho důvodu, že Jihlava, do jejíhož právního obvodu původně zřejmě Dačice patřily, ztratila svá odvolací práva.

Druhá část práce se zaměřila na přiblížení zkoumané soudní knihy a rozbor sporů, které do ní byly zapsány. Bylo zde také vloženo několik doplňujících tabulek, které umožnily přehledný soupis počtu sporů nacházejících se ve studované soudní knize.

Trestněprávní spory zaujímaly necelých 45 % zápisů, civilněprávní spory zase 55 %. Tyto dvě hlavní skupiny od sebe dělily pouze čtyři případy. Nešlo tedy jednoznačně říci, které spory výrazně převyšovaly ty druhé. Jelikož jedním z úskalí byl i fakt, že do soudní knihy nebyly zaznamenávány všechny případy a že mnoho z nich se ani před městský soud nedostalo. Z celkového počtu sporů se nejvíce zapisovaly majetkové spory, kterých se v knize nacházelo kolem 50 %.

V rámci trestněprávních sporů byly na prvním místě násilné spory. Těch se v knize vyskytovalo osm, což je více než 53 % v rámci trestněprávní skupiny. Naopak spory o čest byly nejméně zastoupené pře v této skupině a zaujímají 20 %.

²⁶³ J. BISTRICKÝ, *Dějiny*, s. 95.

Ve skupině civilněprávních pří tak nejvíce byly zastoupeny majtkové spory, které zaujímaly až 95 %, dalším a také samostatným sporem je pracovní pře, která představovala 5 %.

Dále byla práce porovnáána s výsledky z práce Terezy Siglové, jejíž výzkum ovšem zahrnoval více měst, jako jsou Týnec nad Labem, Sezemice, Bohdaneč, Dašice, Holice a Přelouč nacházejících se na pardubickém panství. Její zkoumané období bylo v rozmezích let 1508 až 1726 a pro lepší přehlednost jej rozdělila do kratších 25 letých období. Celkem zkoumala 642 sporů, z nichž se 56,4 % týkalo trestněprávních případů, 39,9 % civilněprávních a u 3,7 % záznamů nedokázala určit, o jaký typ sporu šlo.²⁶⁴ Nejpočetnější skupinou pak v rámci trestněprávních případů byly pře týkající se sporů o čest, a to kolem 63 %. Ze skupiny civilněprávních se pak nejvíce sporů řešilo dědictví, a to 28 %. V dalších případech se jednalo o dluhy a o užívací právo, které zastupují shodně kolem 27 %.

V Dačické soudní knize převažovaly civilněprávní spory nad trestněprávními, ale v práci Terezy Siglové tomu bylo naopak. V Dačicích se také pravděpodobně spory řešily více násilím, než „jenom“ urážkami na cti, jak tomu bylo na pardubickém panství. A v rámci majtkových sporů se pak více jak dědictví se řešily dluhy.

Spory, které byly v předkládané práci sledovány, se nacházely pouze v soudní knize. Byly kvantitativně zpracovány a doplněny o bližší popisy jednotlivých sporů. Díky podrobnějšímu nahlédnutí do obsahu sporů si bylo možno představit jednu ze stran každodenního života dačických měšťanů v 16. století. Dále byly sledovány i výsledky pří. Většinou šlo o přátelské smíření, peněžité pokuty a pouze ve výjimečných případech došlo k uvěznění.

V poslední kapitole byly představeny čtyři spory, na kterých bylo možné vidět, jak celý spor probíhal, jak se vyjadřovali svědkové a jak nakonec soud o obžalovaných rozhodl. Například u sporu se židem, se žid musel obhajovat pouze sám a žádné svědky k svojí potřebě neměl. A naopak u sporu o vraždu svědků vypovídalo mnoho, zvláště pak k prospěchu obviněného.

Předkládaná práce měla za cíl, co nejvíce přiblížit, jaké druhy deliktů se v Dačicích řešily, kterých sporů se řešilo nejvíce či naopak nejméně. Všechny tyto poznatky ze soudní knihy společně s dalšími prameny by byly výborným materiálem pro studium každodenního

²⁶⁴ T. SIGLOVÁ, *Soudové*, s. 89.

života „obyčejných“ lidí v Dačicích a přilehlém okolí v raném novověku. K tomu by bylo ale zapotřebí dalšího důkladného bádání, které by toto téma přiblížilo právě na dačických měšťanech.

Seznam použitých pramenů a literatury

Nevydané prameny:

SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Soudní zápisy 1561–1787, kniha č. 22.

SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, Radní manuál, kniha č. 19.

SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Dačice, inv. č. 80, sirotčí registra.

SOkA Jindřichův Hradec, Cechy Dačice, Cech řeznický, inv. č. 1.

SOkA Jindřichův Hradec, Cechy Dačice, Cech barvířský, inv. č. 2.

SOkA Jindřichův Hradec, Cechy Dačice, Cech kožešnický, inv. č. 2.

SOkA Jindřichův Hradec, Cechy Dačice, Cech tkalcovský, inv. č. 4.

Vydané prameny:

BARTOŠÍKOVÁ, Jana (ed.), *Krevní kniha městečka Morkovic*, Studie Muzea Kroměřížska 91, 1992, s. 115-148.

BÍČÍK, Zdeněk (ed.), *Knihy smolné*, Hradec Králové 1969.

FRANCEK, Jindřich (ed.), *Chlumecké hrdelní příběhy*, Praha – Litomyšl 1993.

JIREČEK, Josef (ed.), *Práva městská Království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyána z Koldína*, Praha 1876.

JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild (edd.), *M. Brikci z Licka práva městská dle textu z r. 1536*, Praha 1880.

JÍLEK OBERPFALCER, František (ed.), *Jazyk knih černých, jinak smolných*, Praha 1935.

JÍLEK OBERPFALCER, František (ed.), *Vyznání na mučidlech. Texty ze starých knih černých, jinak smolných*, Praha 1937.

- KŘÍŽEK, František (ed.), *Dačický listinář*, Dačice 1941.
- LÁNY, Emil Pavel (ed.), *Knihy černé, jinak smolné při hrdelním soudu v městě Bystrém od r. 1625*, Liberec 1946.
- LÁNY, Emil Pavel (ed.), *Knihy smolné založené léta 1588 (Dobruška)*, Liberec 1947.
- LÁNY, Emil Pavel (ed.), *Smolná, jinak černá kniha města Solnice 1569–1721*, Liberec 1948.
- LÁNY, Emil Pavel (ed.), *Knihy černá, jinak smolná města Smidar 1631–1729*, Liberec 1948.
- MALÝ, Karel – ŠOUSTA, Jiří – VOJTÍŠKOVÁ, Jana – WOITSCHOVÁ, Klára (edd.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013.
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Smolná kniha městečka Divišova z let 1617–1752*, Praha 1977.
- ROEDL, Bohumír (ed.), *Smolné knihy města Loun*, Sborník Okresního archivu v Lounech 6, 1993.
- ŠTARHA, Ivan – SKUTIL, Jan (edd.), *Letovická kniha naučení*, Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku 1973, s. 81-120.
- VERBÍK, Antonín (ed.), *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*, Uherské Hradiště 1970.
- VERBÍK, Antonín (ed.), *Krevní kniha městečka Bojkovic*, Uherské Hradiště 1971.
- VERBÍK, Antonín – ŠTARHA, Ivan – KNEŠL, Edmund (edd.), *Černá kniha města Velké Bíteše*, Brno 1979.
- VERBÍK, Antonín – ŠTARHA, Ivan (edd.), *Smolná kniha velkobítešská 1536–1636*, Brno 1973.

Literatura:

- BERINGER Jan - JANOUŠEK Jaroslav, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893.
- BISOVÁ, Jana – BISTRICKÝ, Jan – KUČEROVÁ, Marie – SMUTNÝ, Bohumír – STEHLÍK, Michal, *Vybrané prameny a literatura k dějinám Dačic*, Dačice 2001.
- BISTRICKÝ, Jan, *Dějiny Dačic*, Dačice 2002.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku – struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- ČECHURA, Jaroslav, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*, Praha 2008.
- van DÜLMEN, Richard, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.
- van DÜLMEN, Richard, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století), Vesnice a město, II*, Praha 2006.
- FRANCEK, Jindřich (red.), *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.-18. století (Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.-22. 9. 1995)*, Pardubice 1996.
- FRANCEK, Jindřich – ŠIMEK, Tomáš, (edd.), *Hrdelní soudnictví českých zemí. Soupis Pramenů a literatury*, Zámorsk-Pardubice 1995.
- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminality raném novověku*, Praha 2000.
- HAAS, Antonín: *Omezení odúmrti a vdovská třetina v starém českém městském právu*. Právněhistorické studie 17, 1973, s. 199–216.
- HAAS, Antonín a kol., *Soupis privilegií měst a městeček Jihočeského kraje od roku 1526*, Archivum Trebonense 1973, s 89–216.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

- HOFFMANN, František, *České město ve středověku*, Praha 1992,
- Honc, Jaroslav, *Falešný moravský rytíř pan Pavel Katarýn*, Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze, 5. řada, 1977, s. 68–84.
- HRDLIČKA, Josef, *Otázky bez odpovědí aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: V. BŮŽEK – J. DIBELKA (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 187–220.
- HRDLIČKA, Josef, *Měšťan*, in: V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 139–165.
- KEJŘ, Jiří, *Vznik městského zřízení v Českých zemích*, Praha 1998.
- KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*, Praha 1967.
- KOVÁŘ, Daniel, *Čtyři doklady o počátcích knihy těžby stříbra na panství Krajiřů z Krajku*, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska, sv. 24, Muzeum Jindřichohradecka 2012, s. 132–135.
- KŘÍŽEK, František, *Jmenný materiál v „Radním manuálu města Dačic“ z let 1545/50-1631*, Časopis Rodopisné společnosti v Praze 14, 1942, s. 83–89.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*, III. Díl – Města, Praha 1998.
- MALÝ, Karel, *Trestní právo v Čechách v 15. a 16. století*, Praha 1989.
- MATĚJEK, František, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku v druhé polovině 15. a v první polovině 16. století*, Praha 1959.
- MATLAS, Pavel, *Dvojím metrem (Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku)*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= Opera historica 12), s. 291–313, zde s. 291–295.

NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Krajířové z Krajku: z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010.

PÁNEK, Jaroslav, *Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách (Výsledky, problémy a perspektivy)*, ČsČH 32, 1984, s. 693–728.

Polesný, Karel, *Manuál pelhřimovské městské rady z let 1680-1685. Obraz raně barokního Pelhřimova*, Pelhřimov 2005.

RAUSCHER, Rudolf, *Urážka na cti podle práva zemského*. Bratislava 1928.

SCHWALLEROVÁ, Jana: „Život a dobrá čest jedním krokem kráčeji“: Čest a každodennost ve Veselí nad Lužnicí v 17. a 18. století. Kuděj 8, 2006, s. 26–45.

SIGLOVÁ, Tereza, „Soudové zisku nenesou“. *Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*, Brno 2011.

SIGLOVÁ, Tereza, *Sirotníci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563–1618*. Východočeský sborník historický 11, 2002, s. 3–40.

STEJSKAL, Aleš, *Hospoda raného novověku: Příklad posledních Rožmberků*, in: Průvodce po budějovických hostincích a kapitoly z jihočeské pivní historie, České Budějovice 1999-

STIBOR, Jiří, *Krajířové z Krajku a jejich rodové souvislosti v genealogickém bádání čtyř staletí*, Genealogické a heraldické informace 2, 1985. s. 109-141.

ŠENKÝŘOVÁ, Jana: *Šlechtické spory o hrdlo, čest a poctivost před manským soudem olomouckých biskupů ve světle „rokové knihy“*. Ročenka Okresního archivu v Olomouci 10 (29), 2001, s. 175–195.

ŠIMŮNEK, Robert, *Pozůstalost Wolfganga z Krajku († 1491). Sídlní, krajinná a administrativní struktura šlechtického dominia v pozdním středověku*, Historická geografie 34, 2007, s. 45–92.

TIRAY Jan, *Dačický okres, Vlastivěda moravská, Místopis Moravy díl IV.*, Dačice 1925.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, I.*, Praha 1890.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, II.*, Praha 1892.

WINTER, Zikmund, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620)*, Praha 1909.

WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v 14. a 15. století*, Praha 1906.